Balkan Spectrum Journal

15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi ile 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı Arasında Yunanistan'ın Dış Politika Davranışı: "5 Gün Diplomasisi"

ÖZ

Bu çalışma, ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerinden hareketle Yunanistan'ın 15–20 Temmuz 1974 tarihleri arasındaki Kıbrıs politikasını ve eylemlerini incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta "5 Gün Diplomasisi" olarak adlandırılan süreçte politik pozisyonunu değerlendirmektir. Araştırmanın önemi, Kıbrıs'la ilgili olarak bugüne kadar ele alınmamış belgeleri ortaya koymak ve "5 Gün Diplomasisi" içinde Yunanistan'ın politik duruşunu belirlemektir.

Çalışmanın temel hipotezi, "5 Gün Diplomasisi" içinde yaşanan gelişmelerin Yunanistan'ın politik davranışının bir sonucu olduğu, Kıbrıs'taki dengeleri temelden değiştirdiği ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) müdahalesine imkân sağladığı görüşüne dayanmaktadır. Araştırmada uygulanan yöntemin kuramsal boyutu ise yapısalcı-fonksiyonalist bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Araştırmada, Yunanistan'ın "5 Gün Diplomasisi" içinde yaptıkları konjonktürel, sonuçları ise süreç analizine uygun bir biçimde değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda Barış Harekâtı öncesi Yunanistan'ın ve Makarios'un pozisyonlarının birbirinden farklı olduğu tespit edilirken, bu durumun Ada'nın durumunu belirsizleştirdiği, Türkiye'yle savaşma ihtimalinin arttığı, Ada'daki yerel unsurların tasavvur dünyalarının birbirinden ayrıldığı, siyasal coğrafyalarının da bölündüğü ve "çifte Enosis" kavramının öne çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: ABD, Birleşik Krallık, Rauf Denktaş, Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtı, Makarios, Türkiye, Yunanistan.

YAZAR
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-2092-8557
E-posta: soyalp@hotmail.com
Sorumlu yazar

MAKALE TÜRÜ
Araştırma Makalesi

BAŞVURU TÜRÜ
Davetli Makale

DEĞERLENDİRME TÜRÜ
Editoryal Değerlendirme

MAKALE GEÇMİŞİ
Geliş: 13 Mart 2026
Kabul: 13 Nisan 2026
Yayın: 29 Haziran 2026

DOI
https://doi.org/10.71350/balkansj.1

ATIF
Tamçelik, Soyalp. 2026. "15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi ile 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı Arasında Yunanistan'ın Dış Politika Davranışı: '5 Gün Diplomasisi'." Balkan Spectrum Journal 1 (1): 92-115. https://doi.org/10.71350/balkansj.1

LİSANS
Açık erişim: CC BY 4.0.

Balkan Spectrum Journal

Greece's Foreign Policy Conduct between the July 15, 1974 Cyprus Coup and the July 20, 1974 Peace Operation: "Five-Day Diplomacy"

ABSTRACT

Based on U.S. State Department documents, this study examines Greece's policy toward Cyprus and its actions during the period of July 15–20, 1974. The main objective of the research is to evaluate Greece's political position during the period referred to as the "Five-Day Diplomacy" in Cyprus. The significance of the study lies in presenting previously unexamined documents concerning the Cyprus issue and in identifying Greece's political stance during the "Five-Day Diplomacy". The study's main hypothesis is that the developments during the "Five-Day Diplomacy" were largely the result of Greece's political behaviour, fundamentally altered the balance of power in Cyprus, and ultimately created the conditions that enabled the intervention of the Turkish Armed Forces.

The theoretical dimension of the methodology employed in this research is grounded in a structural-functionalist perspective. Within this framework, Greece's actions during the "Five-Day Diplomacy" are assessed in their conjunctural context, while their consequences are analysed through a process-tracing approach.

The research found that, prior to the Peace Operation, the positions of Greece and Makarios differed from one another; it was observed that this situation created uncertainty regarding the island's status, increased the likelihood of war with Turkey, caused the worldviews of local actors on the island to diverge, led to a division in their political geography, and brought the concept of "double Enosis" to the forefront.

Keywords: United States, United Kingdom, Rauf Denktaş, Cyprus, Cyprus Peace Operation, Makarios, Turkiye, Greece.

AUTHOR
Prof. Dr. Soyalp TAMÇELİK
Ankara Hacı Bayram Veli University
ORCID: 0000-0002-2092-8557
E-mail: soyalp@hotmail.com
Corresponding author

ARTICLE TYPE
Research Article

SUBMISSION TYPE
Invited Article

EVALUATION TYPE
Editorial Evaluation

ARTICLE HISTORY
Received: March 13, 2026
Accepted: April, 13, 2026
Published: June 29, 2026

DOI
https://doi.org/10.71350/balkansj.1

CITE AS
Tamçelik, Soyalp. 2026. "Greece's Foreign Policy Conduct between the July 15, 1974 Cyprus Coup and the July 20, 1974 Peace Operation: 'Five-Day Diplomacy'." Balkan Spectrum Journal 1 (1): 92-115. https://doi.org/10.71350/balkansj.1

LICENSE
Open access under CC BY 4.0.

EXTENDED ABSTRACT

Cyprus was declared a colony by the United Kingdom in 1925 and remained under British colonial rule until it gained independence in 1960. Scholars such as Jan Asmussen regard the existence of anti-colonial efforts in Cyprus as a natural development. However, it is not entirely accurate to view the developments in Cyprus solely as a result of anti-colonial efforts. In particular, it is not appropriate to regard the violent actions initiated by Greek Cypriots through the Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (EOKA) as actions undertaken to "secure Cyprus's independence." For Greek Cypriots, liberating the island from colonial rule is a secondary objective, while unification with Greece (Enosis) is their primary aim. To achieve this, they have conceptualised Enosis as a grand strategy. Turkish Cypriots, however, perceive this situation as a threat to their social existence. It is also incorrect to regard EOKA's acts of violence as part of the struggle for independence to liberate the island from colonial rule, or as activities aimed at establishing an independent state. Unable to achieve this strategy through acts of violence, the Greek Cypriots sought to dismantle the established partnership republic and, by acting as if they were the sole dominant community between 1963 and 1974, attempted to realise the grand strategy over time. The Greek junta, which refused to accept even this temporary solution, staged a coup on 15 July 1974 in collaboration with EOKA-B members on the island and sought the unification of Cyprus with Greece.

Accordingly, this study examines the anatomy of the five-day period between 15 July and 20 July, one of the turning points in the Cyprus issue. These two events and dates, which triggered one another, are successive in nature. Whilst the coup d'état of 15 July in Cyprus was the cause of the 20 July Peace Operation, the consequences of 20 July run far deeper than those of the 15 July coup. In one respect, it is certain that the Peace Operation had many independent consequences of its own. For this reason, it was deemed necessary to determine the stance of Greece—one of the key actors involved in this process, conceptualised as the '5-Day Diplomacy'—and to identify the independent variables at play. To this end, the events that took place in Cyprus between 15 July and 20 July have been appropriately defined as the '5-Day Diplomacy'.

The main research question is to determine whether the 15 July coup was an internal issue for the Republic of Cyprus, whether Greece attacked Turkey with the 20 July intervention, whether the crisis escalated as a result of the USSR's involvement, and whether NATO faced the risk of losing its power.

The study's central hypothesis is based on the view that the developments within the '5-Day Diplomacy' were a result of Greece's political choices, fundamentally altered the balance of power in Cyprus, and facilitated the Turkish Armed Forces' intervention.

In the methodology applied in the research, the theoretical dimension has been approached primarily from a structuralist and functionalist perspective. In this study, Greece's actions during the "5-Day Diplomacy" have been assessed in a conjunctural manner, whilst the resulting outcomes have been evaluated in accordance with process analysis. Accordingly, the research has largely replaced traditional event narration with analytical foreign policy history. The scope of the study is limited to the events that took place between 15 and 20 July, in relation to the "5-Day Diplomacy". The study has been analysed using information obtained from primary archival sources and described by comparing it with existing research works. In this study, which applies the qualitative research method of document analysis, use has been made of works in both Turkish and English, as well as US archival documents.

Consequently, the study consists of three chapters. It is examined based on archival and intelligence documents. Drawing on documents from the U.S. Department of State, the developments that took place in Cyprus between 15 and 20 July 1974 have been conceptualised as "Five-Day Diplomacy," and an attempt has been made to analyse Greece's stance. This study, which tests the fundamental assumptions of "Five-Day Diplomacy," establishes that these events fundamentally altered the balance of power in Cyprus. It is clear that the coup of 15 July, carried out by the Greek junta and EOKA-B, created uncertainty on the island and in the region and undermined the interests of the parties concerned. Accordingly, it has also been observed that the new order sought to be established in Cyprus through the coup altered regional and global interests and balances, both within and beyond the island.

Greece aimed, through its "Five-Day Diplomacy," to sideline Makarios and his administration and to pave the way for initiatives toward the union of Cyprus with Greece. It sought to mobilise EOKA-B elements on the island through the junta regime in Greece and to ensure the annexation of Cyprus to Greece by means of a coup. According to the U.S., if the coup planned by Greece were to fail, it would be a disaster

for Greece. Therefore, the best option for the U.S. is the formation of a Klerides government. This would entail removing Makarios and abandoning Sampson. It appears that the U.S., believing that the Sampson–Ioannides duo cannot provide long-term stability, seeks to position itself to determine who will become president as the key decision-maker. According to the U.S., there are two possibilities: the realisation of a "double Enosis" or Klerides becoming president. For this reason, the U.S. has accepted Klerides as Acting President of Cyprus until the situation becomes clear, but has postponed formal recognition and has not made an official announcement.

Consequently, the coup attempt of 15 July and the ensuing events, which threatened the vital interests of the Turkish Cypriot people and Turkey, lasted five days on the island and compelled the Turkish side to intervene militarily in accordance with the 1960 acquis. The primary objective of the Turkish side, in exercising its right to intervene as stipulated in the Treaty of Guarantee, was to ensure the safety of its compatriots on the island, to break the power of the new regime that had seized control through the coup, to ensure the continuity of the 1960 order by reforming it, and to re-establish the balance of power on the island that had been disrupted. Accordingly, it is assessed that the Turkish side achieved its objectives by carrying out the 20 July 1974 Peace Operation, while it can be said that the other actors, dissatisfied with the resulting balance, sought to establish a new one. For this reason, it is evident that the actors involved in the Cyprus issue have been unable to reach an agreement since the Peace Operation.

Giriş

Kıbrıs, 1925'te Birleşik Krallık tarafından kolonisi ilan edilmiş ve 1960'ta bağımsızlığını kazanana kadar İngiliz sömürge yönetimi altında kalmıştır. Jan Asmussen gibi bilim insanları da Kıbrıs'ta anti-kolonyal çabaların olmasını doğal karşılamaktadır.[1] Ancak Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri, anti-kolonyal çabaların bir sonucu olarak görmek pek doğru değildir. Özellikle Rumların *Ethniki Organosis Kiprion Agoniston*'la (EOKA) başlattığı şiddet eylemlerini '*Kıbrıs'ın bağımsızlığını*' kazanması için yapılan eylemler olarak değerlendirmek de doğru değildir.[2] Zira Rumlar, Ada'yı sömürge yönetiminden kurtarmayı *tali*, Yunanistan'la birleşmeyi (Enosis) ise *ana amaç* olarak görmektedirler. Bunu gerçekleştirmek için de Rumlar, Enosis'i *büyük strateji* (grand strategy) olarak kavramlaştırmışlardır. Kıbrıslı Türkler ise bu durumu toplumsal varlığa karşı yapılan saldırı şeklinde değerlendirmektedirler.

Şiddet eylemleriyle bu stratejiye ulaşamayan Rumlar, kurulan ortaklık cumhuriyetini yıkmaya ve 1963-1974 yılları arasında tek egemen toplummuş gibi davranarak *büyük stratejiyi* zamanla gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Geçici olan bu çözümü bile kabul etmeyen Yunan cuntası, Ada'daki EOKA-B mensuplarıyla birlikte 15 Temmuz 1974'te bir darbe yapmış ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini istemiştir.

Buna göre çalışmada, Kıbrıs meselesinin kırılma noktalarından biri olan 15 Temmuz ile 20 Temmuz arasındaki 5 günlük sürecin anatomisi ele alınmıştır. Birbirinin tetikleyicisi olan bu iki olay ve tarih, birbirinin ardılı hüviyetindedirler. Kıbrıs'ta yaşanan 15 Temmuz darbesi, 20 Temmuz Barış Harekâtının nedeni olsa da 20 Temmuz'un sonuçları, 15 Temmuz darbesinden çok daha derindir. Bir yönüyle Barış Harekâtının kendi içinde birçok bağımsız sonucu olduğu muhakkaktır. Bu sebeple "*5 Gün Diplomasisi*" adı ile kavramsallaştırılan bu süreçte mevzuya müdahil olan baş aktörlerden Yunanistan'ın tutumunu belirlemek ve yaşanan bağımsız değişkenleri tespit etmek gerekli görülmüştür. Bu amaçla Kıbrıs'ta 15 Temmuz'la 20 Temmuz arasında yaşanan olaylar "*5 Gün Diplomasisi*" adıyla tanımlanması uygun bulunmuştur.

[1] Jan Asmussen, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis* (London: I.B. Tauris, 2008), 12.
[2] Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ta Sessiz ve Gizli Savaş: Arşiv Belgelerine Göre Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ve Gizli Tarihi* (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024), XIII–XIV.

Araştırmanın temel amacı, Kıbrıs meselesinde Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*" içindeki pozisyonunu belirlemektir. Araştırmanın önemi, ABD'ye ait DİB belgelerini analiz etmek ve "*5 Gün Diplomasisi*" içinde Yunanistan'ın politik tavrını değerlendirmektir.

Araştırmanın ana sorunsalı; 15 Temmuz darbesinin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendi içinde bir sorun olup olmadığını, 20 Temmuz müdahalesiyle Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırıda bulunup bulunmadığını, SSCB'nin meseleye müdahil olmasıyla krizin genişleyip genişletmediğini ve NATO'nun güç kaybetme[3] tehlikesiyle karşılaşıp karşılaşmadığını belirlemektir.

Çalışmanın temel hipotezi, "*5 Gün Diplomasisi*" içinde yaşanan gelişmelerin Yunanistan'ın politik tercihlerinin bir sonucu olduğu, Kıbrıs'taki dengeleri temelden değiştirdiği ve TSK'nın müdahalesine imkân sağladığı görüşüne dayanmaktadır.

Araştırmada uygulanacak yöntemde, kuramsal boyut ise daha çok yapısalcı ve fonksiyonalist bir bakışla ele alınmıştır. İlgili çalışmada, "*5 Gün Diplomasisi*" içinde Yunanistan'ın yaptıklarını *konjonktürel*, ortaya çıkan sonuçları ise *süreç* analizine uygun bir şekilde değerlendirilmiştir.[4] Buna göre araştırmada, geleneksel hadise naklinin yerine daha çok analitik dış politika tarihi ikame edilmiştir. Araştırmanın evreni, "*5 Gün Diplomasisi*"ne izafeten 15 ile 20 Temmuz arasında yaşanan olaylarla sınırlıdır. Araştırma, birincil arşiv kaynaklarından elde edilen bilgilerle analiz edilmiş ve araştırma eserleriyle karşılaştırılarak betimlenmiştir. Nitel araştırma usullerinden *doküman analizinin* uygulandığı bu çalışmada, Türkçe ve İngilizce eserlerden de faydalanılmış ve ABD arşiv belgelerinden istifade edilmiştir.

Bundan hareketle araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. Arşiv ve istihbarat belgelerine göre ele alınan çalışmanın birinci bölümünde Yunanistan'ın 15 Temmuz darbesiyle ilgili tutumu, ikinci bölümünde "*5 Gün Diplomasisi*" içinde politik duruşu ve tutum analizi, üçüncü bölümde ise Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*"yle ilgili eylemsel dış politika sonuçlarının analizi yapılmıştır.

1. Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*"ne Neden Olan Politik Tercihleri

Kıbrıslı Rumların 21-24 Aralık 1963 tarihleri arasında Kıbrıs'ta başlattıkları saldırılar, "*Kıbrıs Cumhuriyeti*"nin yıkılmasına ve Türklerin yönetimden uzaklaştırılmasına neden olmuştur. Kıbrıs'ta Enosis ile ilgili yaşanan süreçte Atina'yla Rum liderliğinin arası açılmış ve Yunan cuntasının Atina'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte gerilim hat safhasına ulaşmıştır. Atina'yla Rum lider arasındaki yeni ilişki ağı, Kıbrıs Rum liderliği kadar diğer tarafları da tehdit etmeye başlamıştır. Örneğin, ABD istihbarat raporlarına göre Yunanistan'daki cunta lideri Dimitrios Ioannides, Makarios'u iktidardan indirmenin yollarını aramaktadır.[5] Yine belgelerden, Ioannides'in, gerek Yunanistan'da gerekse Kıbrıs'ta komünizmin yayılmasıyla ilgili takıntılı bir tutum takındığı ve Makarios'a duyduğu hoşnutsuzluğun patolojik boyutlara ulaştığı da anlaşılmaktadır.[6] Yunanistan'da yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle konumunu sağlamlaştırmak isteyen Ioannides'in Kıbrıs meselesini kullanması, zamanını ve eforunu Kıbrıs üzerinde yoğunlaştırması ve Makarios gibi önemli bir figürü tasfiye etmek istemesi boşuna değildir.

Dolayısıyla 15 Temmuz öncesi Makarios yönetiminin Atina'yla olan ilişkileri, Kıbrıs Rum yönetimi kadar Yunanistan'ı da tedirgin etmektedir. Ioannides'in bu isteği, Doğu Akdeniz'de bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarlarını tehdit etmektedir.[7] ABD'nin görüşüne göre Makarios'un iktidardan indirilmesi Türk-Yunan savaşına yol açabilecek riskleri taşımaktadır. Üstelik bu durum, Sovyetlerin Kıbrıs konusuna müdahil olmasına ve ABD'nin Sovyetlerle olan ilişkilerinin bozulmasına neden olacaktır. Bunun üzerine ABD yönetimi, Ioannides'e Makarios'u iktidardan indirecek herhangi bir girişimi kabul etmeyeceğini ve bu durumun yalnızca Ada'daki iki toplum için değil, Türkiye ile Yunanistan arasında da feci sonuçlar doğurabileceğini bildirmiştir.[4]

[3] Thomas W. Adams, *AKEL: The Communist Party of Cyprus* (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1971), 40.
[4] Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesinde Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri," *Journal of World of Turks* 2, no. 2 (2010): 111–13.
[5] United States Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*, vol. 30, *Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976* (Washington, DC: Government Printing Office, 2007), doc. 77, 273. Hereafter cited as FRUS.
[6] FRUS, doc. 77, 273.
[7] Andreas Theophanous, "Cyprus, the European Union and the Search for a New Constitution," *Journal of Southern Europe and the Balkans* 2, no. 2 (2000): 213, https://doi.org/10.1080/713683342.

Bunun üzerine Amerika'nın Atina Büyükelçiliği, 8 Temmuz 1974 tarihinde Atina'daki cunta yönetimine çağrıda bulunarak, Makarios'un Yunan askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini istediğini ve Rum Millî Muhafız Ordusu'nun (RMMO) yapılandırması için 100 kişinin görevlendirilmesini tavsiye ettiğini açıklamıştır. [8] Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Atina yönetiminin, iki seçenek arasında kaldığı anlaşılmaktadır. Buna göre Yunan hükûmeti ya Makarios'la doğrudan çatışacak ya da Ada'nın savunmasıyla ilgili sorumluluklarından kaçınacaktır. Askerî yetkililer, daha çok ikinci seçeneği desteklediklerini iletmiştir.

ABD'nin istihbarat raporlarına göre RMMO'nun, kuvvet sayısını 5.000'e düşürmekle ilgili planlar yaptığı, ancak bunu hayata geçirebilmek için uzun süreye ihtiyaç duyduğu belirtilmiştir. 5.000 kişilik askerî gücün Kıbrıs'ı dış tehdide ya da Türkiye'den gelecek tehlikeye karşı koruyamayacağını[9] düşünen Yunan hükûmeti, Makarios'un Ege'de yaşanan olayların Kıbrıs'a da sıçrayabileceğini göz ardı ettiğini değerlendirmektedir.[10] Cunta lideri Ioannides, Makarios'la yaşanan gerilimi Yunan subaylarının içinde bulunduğu RMMO'yla[11] çözebileceğini değerlendirmektedir. Ancak Ioannides, bu yöntemin Kıbrıs'ın geleceğini köklü biçimde değiştirecek sonuçlar doğurabileceğini öngörememiştir.

15 Temmuz 1974 tarihli istihbarat raporlarında Yunan subayların etkili olduğu, RMMO'nun bizzat darbe yaptığı ve Makarios'u hedef alarak mevcut hükûmeti devirdiği ifade edilmiştir. İstihbarat raporlarına göre ABD'nin, 15 Temmuz'da gerçekleşen olayları, Rum toplumunun içinde yaşandığı için *iç mesele* olarak değerlendirdiği görülmüştür. İlgili raporlarda, darbenin ilk saatlerinde ateşli silahların kullanıldığı ifade edilse de Kıbrıslı Türklerin dâhil olduğu ciddi bir olayın yaşanmadığı ifade edilmiştir.[12] Belgelere göre darbe mensuplarının yaptığı ilk iş, Makarios hükûmetini devirmek ve "*Ulusal Kurtuluş Hükûmeti*"ni ilan etmek olmuştur. İlgili raporda yeni hükûmetin görev tanımı, Rum toplumunun manevi birliğini tesis etmek, kilisesiyle uyumu sağlamak ve silahlı kuvvetlerin içinde '*anarşi ve suç unsurlarını*' temizlemek olarak tanımlanmıştır.[13]

Kıbrıs'taki yeni darbe hükûmeti, uluslararası kamuoyunu rahatlatmak için ara verilen toplumlararası görüşmelere yeniden başlayacağını ve Kıbrıs'ın dış politikasını bağımsız ve bağlantısız bir şekilde yöneterek sürdüreceğini ortaya koymuştur. Bütün bunlar olurken, Kıbrıs Türk halkının tepkisinin, sadece toplum lideri Denktaş'ın sükûnet çağrısıyla sınırlı kaldığı görülmüştür.[14] Buna karşın darbenin ilk saatlerinde Ankara ve Atina'nın resmî açıklama yapmamaları da dikkat çekicidir.

Türk hükûmeti, Ioannides hükûmetine karşı derin şüphe beslemekte ve Ada'daki Sampson liderliğindeki iktidarın Enosis hükûmeti olmasından tedirginlik duymaktadır. ABD'nin Ankara Büyükelçisi Macomber'ın raporuna göre Türk hükûmeti, 15 Temmuz darbesini Enosis yolunda atılmış büyük bir adım,[15] 1960 Anlaşmalarının ihlali[16] ve Ada'daki Yunan subaylarının bir ürünü olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple Büyükelçi Macomber, Ada'ya yapılabilecek herhangi bir Türk müdahalesinin önlenmesi için yoğun çaba sarf edilmesini ve Kıbrıs'taki durumun ivedilikle normalleştirilmesi gerektiğini Washington'a iletmiştir.[17]

Kıbrıs'ta 15 Temmuz sabahının erken saatlerinde başlayan darbe girişimi, ABD'de kısa sürede yankı bulmuş, ilk resmî toplantı 10:18–10:43 saatleri arasında gerçekleşmiştir. "*Washington Özel Eylem Grubu*" adındaki toplantıya Dışişleri Bakanı Henry A. Kissinger başkanlık yapmıştır.[18] Adı geçen toplantıda, ABD hükûmetinin 15 Temmuz darbesiyle ilgili ilk değerlendirmesi, 48 saatlik zaman dilimi içinde yapılabilecek fazla bir şeyin olmadığıdır. Toplantıda hâkim olan kanaatte, Kıbrıs'ta yaşanan belirsizliğin netleşene kadar beklenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak bu durumda bile ABD'nin yapabileceği iki şey olduğu üzerinde durulmuştur. Buna göre ilki Türkiye'yle Yunanistan arasında

[8] FRUS, doc. 78, 274.
[9] Charalambos Papasotiriou, "Regional and International Conditions for a Viable Solution to the Cyprus Problem," *The Cyprus Review* 10, no. 1 (1998): 12–17.
[10] FRUS, doc. 78, 274.
[11] FRUS, doc. 78, 276.
[12] FRUS, doc. 78, 276.
[13] FRUS, doc. 78, 276.
[14] FRUS, doc. 78, 276.
[15] *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, Gizli Oturum, 3. Birleşim, 1. ve 4. Oturum, 20 Temmuz 1974, Toplantı 13, c. 13/1, 18. Bundan sonra TBMM olarak anılacaktır.
[16] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)* (Ankara: İş Bankası Yayınları, 1986), 802.
[17] FRUS, doc. 85, 288.
[18] FRUS, doc. 80, 278.

gerçekleşebilecek olası savaşı önlemek, ikincisi ise Sovyetlerin duruma müdahil olup süreci istismar etmesini engellemektir.[19]

ABD için önemli olan Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün ve siyasi bağımsızlığının korunmasıdır. ABD, durumun belirsizliğine rağmen Makarios'un hayatta olup olmadığına ve komünist grupların savaşıp savaşmayacağına bağlı olarak her şeyin değişebileceğine kanidir. Kıbrıs'ta yaşanan bu durumun uluslararası bir mesele haline getirilmesini istemeyen Yunanistan ise ulusal çıkarları açısından sessizce hareket edilmesini istemektedir.[20] Bu yüzden Yunanistan, Kıbrıs'taki darbenin Ada'nın iç meselesi olarak değerlendirilmesini istemektedir.

Büyükelçi Robert McCloskey, Makarios'un birkaç yıldan beri öldürüleceğinden endişe duyduğunu ve bunun Grivas'ın yönlendirmesiyle gerçekleşebileceğini belirtmiştir.[21]

Amerikan belgelerine göre Ioannides'in darbeye karıştığı başından itibaren çok açık bir şekilde görülmektedir. "*Ulusal Kurtuluş Hükûmeti*" olarak adlandırılan deklarasyonda da belirtildiği üzere Makarios'a yönelik operasyonun dikkatli bir şekilde planlandığı anlaşılmaktadır. Adı geçen deklarasyonda aktarılana göre Ioannides'in Kıbrıs'ta Pandora'nın kutusunu açtığı muhakkaktır. ABD'nin Atina Büyükelçisi Henry Joseph Tasca'nın ifadesine göre operasyonun vahşeti ve ustalıkla sürdürülme biçimi, General Ioannides'in gerçekte de ne kadar tehlikeli ve güvenilmez biri olduğunu göstermektedir.[22]

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Ioannides, Makarios'u farklı değerlendirmektedir. Her şeyden önce Makarios, Ada'da önemli bir güç olan RMMO içindeki Yunan subaylarını gönderme eğilimindedir. Ioannides ise Yunan ordusunu Türkiye'nin güneyine konuşlandırarak[23] Türk ordusunu, Ege ve Evros bölgesinden uzak tutmaya çalışmaktadır. Buna göre Ioannides, Kıbrıs'taki Yunan askerî varlığını Türkiye'ye karşı konuşlandırarak Yunanistan'ın askerî ve stratejik üstünlüğü elde etmeyi amaçlamaktadır. Ancak Ioannides, bu plan engellendiği için Makarios'u dar görüşlülükle suçlamaktadır.[24] Makarios ise cunta yönetimiyle mücadele ederken siyaseten yalnız kaldığından oldukça tedirgindir. Bu gücü bir şekilde dengelemek isteyen Makarios, Doğu Avrupa, SSCB, Pekin ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle iletişimini artırarak destek arayışına girmiştir. Ne var ki, Ioannides ve cunta yönetimi, anti-komünist olduklarından, Kıbrıs'ta komünistlerle iş birliği yapan Makarios'a karşı düşmanlık beslemektedirler.

Yunan askerî rejiminin gözünde Makarios, sadece "*Anavatanı*" reddetmekle kalmamış, aynı zamanda Kıbrıs hükûmetinin onayını almadan Yunan Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis'e yazdığı mektubu yayınlayarak affedilmez bir suç işlemiştir. Ioannides'e göre Yunan ordusunun *filotimosuna* sert bir şekilde meydan okuyan Makarios'un cezalandırılması şarttır.[25] Bu yüzden Yunan cuntasının Makarios'la hesaplaşması gerekli görülmüştür. Amerikan belgeleri, Rum yönetiminin içindeki aşırı uçların, Makarios'u caydırmak için çaba sarf ettiklerini, ancak bunda başarısız olduklarını ve bu nedenle onu ortadan kaldırmaya yönelik acil durum planlarını devreye soktuklarını göstermektedir.

Amerika'nın DİB belgelerinde Ioannides'in Makarios'u 24 saat içinde bertaraf edebileceği bilgisi bulunmaktadır. Tasca'nın ifadesine göre Ioannides'in ne kadar tehlikeli bir bakış açısına sahip olduğunu ve hepsinden önemlisi onun şiddete, hatta ve hatta cinayete[26] dahi başvurabileceğini belirtmesi dikkat çekicidir. Bundan hareketle 15 Temmuz darbesinin Yunanistan'daki rejimin üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu muhakkaktır. Örneğin Ada'daki Rum toplumunun büyük bir bölümünün, Makarios'un öldürülmesinden veya seçilmiş hükûmetin yıkılmasından memnun olmayacağı açıktır. Ancak Ioannides, Yunanistan'da silahlı unsurları elinde tutması ve Ada'da "*anarşik*" unsurların temizlenmesiyle birlikte pozisyonunu güçlendireceğini düşünmektedir.[27] Özellikle Yunan ordusu içindeki birtakım subaylar, Türkiye'yle çatışma ihtimaline karşı Ada'nın "*komünist*" unsurlardan temizlenmesinin yararlı olacağını

[19] FRUS, doc. 80, 279.
[20] FRUS, doc. 80, 279.
[21] FRUS, doc. 80, 280–281.
[22] FRUS, doc. 81, 282.
[23] Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike: Türkiye Türk–Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 276.
[24] FRUS, doc. 81, 282–283.
[25] FRUS, doc. 81, 283.
[26] FRUS, doc. 81, 283.
[27] FRUS, doc. 81, 283.

düşünmektedirler. Bundan da anlaşılmaktadır ki Ioannides ve yandaşları, Yunan ulusunu ve çıkarlarını koruyan "*kutsal koruyucular*"[28] olarak kendilerini tanımlamaktadırlar.

16 Temmuz'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, ABD Dışişleri Bakanı Henry A. Kissinger'la görüşürken, Makarios'un Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahalesini değerlendirmek için Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırabileceğini belirtmiştir. Yunan unsurlarının Kıbrıs'taki darbeye karıştığına ilişkin yeterince belge olduğunu belirten Waldheim, Kissinger'a Rum hükûmetinin dört üyesinin darbe sırasında yaralandığını, tedavi gördüğünü ve Makarios'un Kissinger'a mesaj gönderdiğini belirterek Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve egemenliğine [29] zarar verilmemesi için Amerika'dan yardım istediğini iletmiştir.

Görüşmenin devamında Waldheim, Başpiskopos'un İngiliz üssüne götürülmesi için İngilizlerden helikopter istediğini, ancak İngiliz Yüksek Komiserinin, Başpiskopos'un Birleşik Krallık'a götürülmesi şartıyla bunu kabul edebileceğini belirtmiştir. Bu sırada Waldheim, Ada'daki Barış Gücü komutanının Makarios'u korumak için talepte bulunduğunu belirtmiş ve kendisinin Barış Gücü komutanına Makarios'a yönelik koruma yetkisi verdiğini dile getirmiştir. Ancak Waldheim, bu durumun ileride birtakım sorunlara yol açacağını da ifade etmiştir.[30]

Makarios, İngiliz üslerinden Malta'ya nakledilirken, ABD'nin Atina Büyükelçisi Tasca, güvenilir bir kanal bularak Amerikan hükûmetinin mesajını General Ioannides'e iletmiştir. Amerikan belgelerine yansıdığı kadarıyla General Ioannides'in ABD elçisinden aldığı mesajı okuduktan sonra tepkisi, "*son derece öfkelendiği, ayağa fırladığı, geri geri gittiği ve bir masayı devirdiği, üzerindeki boş bardağı kırdığı*" [31] şeklinde tanımlanmıştır. Kissinger'in, Yunanistan'ın iç işlerine karışmama prensibine bağlı kalsa da sonraki süreçte müdahale ettiğini belirten Ioannides'in, "*Kıbrıs'ta ne olursa olsun Ioannides olarak ben suçlanacağım. Eğer [Kıbrıs'tan askerî] birliklerimi çekersem, eski politikacılar Ada'yı komünistlere teslim etmekle beni suçlayacaklardı. Amerikan hükûmeti bir gün 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın komünistlerin eline geçmekten kurtulduğunu anlayacaktır*"[32] dediği ve kendini Kıbrıs'ın *kutsal koruyucusu*[33] olarak gördüğünü belirtmiştir.

Bu süre zarfında General Ioannides, Kıbrıs'ın özgür, bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu ileri sürüyordu. Buna karşın Ioannides, Kıbrıslı Rumların milliyetçi kanadının kararlarına güvendiğini ve Makarios'a karşı harekete geçenlerin de bu gruptan oldukları için desteklediklerini ifade etmektedir. Ioannides'e göre Yunanistan'ın onayı olsun ya da olmasın Rum milliyetçilerinin harekete geçmeleri ya da daha sonra Yunan görevlilerinin onlara yardım edip etmemesi önemli bir şey değildir. Bu noktada gerek Yunanistan'ın gerekse Rumların Enosis talebinde bulunmadıklarını belirten Ioannides, Türk hükûmetinin bu gelişmeleri görmesi ve meselenin *Kıbrıslı Rumların iç meselesi*[34] olduğunu anlaması gerektiğini savunuyordu. [35] Ancak Türk hükûmeti, darbeyi *Ada'nın iç meselesi* [36] olarak değerlendirmemektedir.[37] Üstelik Türkiye, bu konuyu garantör olduğu bir anlaşmanın ihlalini içeren uluslararası bir konu olarak görmektedir.

Bu esnada General Ioannides, Kıbrıs'ta kalan tek direniş grubunun Baf'ta Makarios'u destekleyen komünist destekçiler olduğunu, Ada'nın geri kalanının ise milliyetçi grupların kontrolü altında olduğunu ifade etmektedir.

İngiliz yetkililer, 15 Temmuz'da gerçekleşen askerî darbeden sonra Baf'a kaçan Makarios'la temasa geçerek, ona yakın koruma sağlamayı ve gitmek istediği yere kadar eşlik etmeyi teklif etmişlerdir. Makarios bu teklifi güvenlik gerekçesiyle reddetmiş ve sadece BM korumasını kabul edebileceğini

[28] FRUS, doc. 81, 283.
[29] FRUS, doc. 87, 296.
[30] FRUS, doc. 87, 296.
[31] FRUS, doc. 88, 298.
[32] FRUS, doc. 88, 298.
[33] Henry Kissinger, *Years of Renewal: The Concluding Volume of His Memoirs* (New York: Touchstone, 2000), 552.
[34] Kipriako Praktoreio Eidiseon (KYNE/CNA), "İ Kipros Tima ti Mnimi oson martirisan kata to Prodotiko Praksikopima tis Hountas tis 15is İouliou 1974," accessed July 15, 2022, https://cna.org.cy/tr/article/3569629/k%C4%B1br%C4%B1s-15-temmuz-1974-hain-cunta-darbesi-s%C4%B1ras%C4%B1nda-%C5%9Fehit-d%C3%BC%C5%9Fenleri-an%C4%B1yor.
[35] FRUS, doc. 88, 298.
[36] Andreas Constandinos, *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?* (Bloomington, IN: AuthorHouse, 2009), 376.
[37] TBMM, 20 Temmuz 1974, 20.

belirtmiştir. BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'ınsa Makarios'un bu isteğini gündeme almak için Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırmayı planladığını açıklamıştır.[38]

Ancak İngiliz Dışişleri Bakanı Callaghan, Kissinger'la telefonda görüştüğünde Makarios'un İngiliz teklifini kabul ettiğini ve İngiliz koruması altında Ada'dan tahliye edileceğini belirtmiştir. Buna göre Makarios'un, İngiliz *Hermes* uçak gemisiyle Ada'dan alınarak askerî uçakla Malta'ya nakledildiği öğrenilmiştir. Makarios'un bundan sonra nereye gideceği belli değilse de Başpiskopos'un hayatta olduğu artık herkesçe bilinmektedir.[39]

Kissinger ise Makarios'un Ada'dan ayrılma isteğine bir türlü anlam veremediğini belirtmiş ve bunun stratejik bir hata olduğunu dile getirmiştir.[40] Akabinde Callaghan, Kissinger'la tekrar görüşmüş ve Makarios'un 16 Temmuz öğlenden sonra egemen üs bölgesinde bulunduğunu, ancak Ada'dan henüz ayrılmadığını bildirmiştir. Makarios'un durumunu öğrenmeden kesin bir karar vermek istemeyen Kissinger, CIA temsilcisi Colby'ye "*Ada'daki durumun ne olduğunu öğrenmeliyiz, sonra kimi destekleyeceğimize karar verebiliriz*"[41] demiştir. Colby ise sahadan pek fazla bilgi alınamadığından söz ederek henüz var olan bilgilerden öteye geçemediklerini ifade etmiştir.[42]

Callaghan ise Makarios'un Ada'dan ayrılmasıyla birlikte meşru hükûmet meselesinin ortaya çıkacağına dikkat çekmiştir.[43] Özellikle Makarios'un 16 Temmuz'dan itibaren kişisel güvenliğinin sağlanması ve İngiliz Dışişleri Bakanlığının, Makarios hükûmetini tanımaya devam ettiğini açıklamasıyla[44] Ada'daki darbecilerin durumu tehlikeye düşmüştür.[45]

General Ioannides, Makarios'u tarif ederken onun uluslararası bir figür ve ulusal bir kahraman olduğunu, birçok görevde bulunduğunu ve hepsinden önemlisi din adamı olduğunu belirttikten sonra Başpiskopos'u "*çürümüş bir eşcinsel rahip olduğunu, sapık, işkenceci ve otellerin yarısına sahip*"[46] bir kişi olarak nitelendirmiştir. Bu suçlamadan ve Makarios'u tehlikeli bir kişi olarak tanımladıktan sonra General Ioannides, RMMO'daki Rumların dahi bu gerçekleri fark ettiğini ve Makarios'a karşı harekete geçerek Yunanistan'dan yardım istediklerini ileri sürmüştür. Dolayısıyla Ioannides, krizin başından itibaren değil, bir oldubittiyle karşı karşıya kaldıktan sonra işin içine girdiğini ve yardım ettiğini ifade etmiştir.[47]

ABD açısından Makarios'un devrilebileceğiyle ilgili istihbarat raporundan sonra ilk 24 saat içinde darbenin gerçekleşmesi Ioannides'e olan itimadı giderek azaltmıştır. Bu noktada Ioannides, darbeyi planlamadığını, ilk planın 13 Temmuz'da yapıldığını ve talebin Ada'daki Rum milliyetçilerden geldiğini belirtmiştir. Yunan hükûmetinin, Makarios'un RMMO'daki Yunan subayların sayısını azaltma isteğini kabul etme niyetinde olduğunu, buna karşın Makarios'un zulmünden kaçarak Yunanistan'a sığınmak isteyen en az 85.000 Kıbrıslı Rum'un bulunduğunu ve Yunan topraklarında bunları mülteci statüsünde barındıramayacaklarını dile getirmesi dikkat çekicidir.[48] Makarios'un rejim karşıtı çabalarını da eleştiren Ioannides, yapacak bir şey kalmadığından Ada'daki Rum halkına yardım etmeye karar verdiğini ve bu kararı herhangi bir Yunan yetkilisiyle paylaşmadığını ifade etmiştir. General Ioannides, konuya ilişkin bilgiyi 13/14 Temmuz'da aldığını ve bunu sadece birkaç kişiyle paylaştığını belirtmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'taki darbeyi çok kişinin bilmediğini ve 15 Temmuz'da yaşanan olaylardan sadece bir avuç insanın haberi olduğunu belirten Ioannides, çok sayıda insanın bu bilgiyi öğrenmesi halinde darbenin gerçekleşemeyeceğini ifade etmiştir.[49]

Tasca'yla olan görüşmesinin devamında Ioannides, Makarios için oyunun bittiğini, Kıbrıslı Rumların onu oyun dışı bıraktığını, RMMO ve Yunan subaylarının milliyetçi Rum kardeşlerine yardım ettiğini ve tek direnişin Baf'ta olduğunu söylemiştir.

[38] FRUS, doc. 86, 290.
[39] FRUS, doc. 86, 290.
[40] FRUS, doc. 86, 294.
[41] FRUS, doc. 86, 294.
[42] FRUS, doc. 86, 294.
[43] FRUS, doc. 86, 291.
[44] FRUS, doc. 89, 301.
[45] Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı* (Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1975), 49–50.
[46] FRUS, doc. 89, 301.
[47] FRUS, doc. 89, 299.
[48] FRUS, doc. 89, 299.
[49] FRUS, doc. 89, 299.

Tasca, Makarios'un hâlâ hayatta olduğunu belirtse de Ioannides'in "*kimin umurunda; artık hiçbir gücü yok ve eğer egemen ulusun iç işlerine karışmama ilkesine inanıyorsa hiç kimse ona yardım etmeyecektir. Türkler ondan bunu istemedikçe ve Türkler bunu umursamadıkça, Ruslar bile ona yardım etmeyecektir*"[50] dediği ve Makarios'la olan bütün bağlarını kestiğini belirtmiştir.

Tasca'nın önemsediği bir diğer konuysa Yunanların Türklerle doğrudan temasının olup olmadığıdır. Bununla ilgili olarak Ioannides, Enosis'i ilan etmediklerini,[51] Ada'daki Türklere saldırmadıklarını, aksine "*baş diken/sorunun kaynağı*" olarak gördükleri Makarios'u ortadan kaldırdıklarını belirterek Türklerle hiçbir irtibatlarının olmadığını ifade etmiştir.[52] Yunanistan ve Türkiye'nin ileride oturup farklılıklarını görüşebileceklerini belirten Ioannides, Kıbrıs'ta Rumların ve Türklerin sorunlarını barışçıl ve dostane bir şekilde çözebileceklerini belirtmiştir. Yunanların Enosis'i amaçlamadıklarını belirten Ioannides, Türklerin bunu fark ettiklerini ve Rumların Türklere karşı herhangi bir eylemde bulunmadıklarını ifade etmiştir.[53] Uzlaşma konusunda Ioannides, on yıl içinde Türklerin Ege'deki petrol haklarının yüzdesini artırılması karşılığında Kıbrıs'taki payını satmak isteyebilecekleriyle ilgili şaka dahi yaptığı görülmüştür.[54]

Makarios'la ilgili ayrıntılı bilgi almak isteyen Tasca, Ioannides'in ifadesine göre Makarios'un hayatta olduğunu, İngilizlerin Episkopi Üssü'nde bulunduğunu ve Kanadalılarla İngilizlerin yardımıyla Malta'ya gittiğini sözlerine eklemiştir.[55]

Atina Büyükelçisi Tasca, darbeden hemen sonra Ioannides'le yaptığı görüşmede gerek kendisinin gerekse Yunan hükûmetinin pozisyonunu belirlemiş ve bunu Amerikan hükûmetine iletmiştir. Buna göre Ioannides, Amerikan karşıtı olmadığını, "*bir salağın bile bağlanacak direğe ihtiyacı* "[56] olduğunu ve bu durumda ABD'yi en iyi müttefik olarak görüp bağlanıldığını; bazıları tarafından 13 Temmuz kararının aptalca görüldüğünü, Kıbrıs'ı terk etmek yerine, ülke sevgisine, Rum milliyetçilerine ve kendi "*filotimosuna*"[57] karşı ahlakî yükümlülüğünün bulunduğunu, bu düşüncenin her türlü mantığın önüne geçtiğini ve Kıbrıslı Rumlara yardım ettiğini; Yunanistan'ın ulusal kimliğini korumak ve anti-komünist kalmak için ne gerekiyorsa yapacağını, bu konuda hiç kimsenin statik tavrını kabul etmeyeceğini; Sampson'u şahsen tanıyor olsa da kişisel olarak ondan hoşlanmadığını ve onu "*deli*" [58] olarak değerlendirdiğini, Ada'daki milliyetçi Rumların onu istemeleri üzerine kararlarına saygı duyduğunu, Kıbrıs'ta darbe hükûmetinin atadığı yeni Savunma Bakanı Dimitriou'nun aşırı derecede *Amerikan yanlısı* olduğunu ve Lefkoşa'daki Amerikan Büyükelçisinin bunu yakında anlayacağını ve son tahlilde Yunanistan'ın özgür, bağımsız ve egemen bir Kıbrıs istediğini, Ada'ya hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gerektiğini ve bu sebeple "*ister Kıbrıslı Rum olsun, ister Kıbrıslı Türk olsun, Kıbrıslıların kendi sorunlarını çözmekte özgür olmaları gerektiğini*"[59] ifade etmiştir.

Gerçek şu ki darbeciler için Makarios'un suikasttan kurtulması, 15 Temmuz darbesinin başarıya ulaşmasını tehlikeye düşürmüştür. Darbecilerin Makarios'u öldürdükleri iddiası ve konuyla ilgili olarak Kıbrıs radyosundan yaptıkları duyuruyu, önceden belirlenmiş senaryonun bir parçası olarak değerlendirmek gerekmektedir. Şüphesiz ki Sampson'un "*Ulusal Kurtuluş Hareketi*" adına hazırlanan bildiriyi okuması da aynı senaryonun bir parçasıdır. Makarios'a yönelik suikasttaki başarısızlık, Sampson destekçileri tarafından yeni rejimin tanınmasını ve tescillenmesini engellemiştir. Makarios'un 16 Temmuz'dan itibaren kişisel güvenliğinin sağlanması ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Makarios hükûmetini tanımaya [60] devam ettiğini açıklaması, darbecilerin durumunu belirsiz bir hâle sürüklemiştir. Bu belirsizliğin, Ada'daki direnişin devam etmesi halinde daha da artacağı tahmin edilmektedir.

[50] FRUS, doc. 89, 299.
[51] TBMM, 20 Temmuz 1974, 26.
[52] FRUS, doc. 89, 299.
[53] FRUS, doc. 89, 300.
[54] FRUS, doc. 89, 299.
[55] FRUS, doc. 89, 300.
[56] FRUS, doc. 89, 300.
[57] FRUS, doc. 89, 300.
[58] FRUS, doc. 89, 300.
[59] FRUS, doc. 89, 300.
[60] FRUS, doc. 89, 301.

Ada'da iyi organize olmuş sol görüşlü paramiliter güçlerin Yunan subaylarının önderliğindeki RMMO'ya karşı silahlı direnişe geçemeyeceğini değerlendiren Tasca, Ada'da silah stoklarının gizlendiğinden söz etmiş ve SSCB'nin sol görüşlü direnişçilere askerî malzeme yardımında bulunabileceğini belirtmiştir.[61]

Ada'da direniş hareketinin başlaması halinde Ioannides'in Yunan kuvvetlerini takviye edeceğini belirten Tasca, eğer savaş uzarsa ya da öyle olma ihtimali varsa, Ioannides'in Yunan kuvvetlerini artırmaya çalışabileceğinden, hatta Ada'ya gizlice asker gönderebileceğinden söz etmektedir. Tasca'ya göre direniş ne kadar bağımsız olursa, Ioannides'in operasyonu da o kadar felaketle sonuçlanacaktır.[62] Tasca'nın hazırladığı raporda, operasyonun Yunanistan'ın merkezî istihbarat örgütü *Kentrikí Ypiresía Pliroforión*'ye (KYP) ihale edildiği de yazılıdır.

Kıbrıs konusunda yaşanan gelişmeler, Ioannides'i başarısız kılmışsa da bu durumun cunta yönetiminin başarısızlığına yol açacağı ve hükûmetin zayıflamasına neden olacağı muhakkaktır. Bu yüzden Ioannides'in, kendini baskı altında hissettiği ve Ada'da en kısa sürede Sampson rejiminin kurulması için harekete geçeceği belirtilmiştir.[63] Başarılı olunamaması halinde Ioannides'in başının belaya gireceğini değerlendiren Tasca, Yunanistan'da gerginliğin hat safhaya çıktığını ifade etmiştir.[64] Kaldı ki Yunan cuntası üyelerinin 15 Temmuz'la ilgili planlarını bilmediklerinden dolayı Ioannides'e kızgın oldukları değerlendirilmektedir.

İstihbarat belgelerinde Atina Büyükelçisi Tasca'nın, Sampson hakkındaki biyografik verileri gözden geçirildikten sonra onun hakkında yapılan değerlendirmelerin doğru olduğu, cinayete ve suikasta yatkın bir kişilik sergilediği, vicdan azabı duygusundan yoksun olduğu ve "goril tipli bir gangster"[65] olarak tanımlandığı görülmüştür. İngiliz Dışişleri Bakanı James Callaghan ise Sampson'un iktidarda kalmasına ve kurduğu yönetimin uluslararası kamuoyunda *faşist* bir rejim olarak suçlanmasından dolayı yeni rejime karşı çıktıklarını açıklamıştır.[66]

2. Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*" İçinde Politik Pozisyonu ve Analizi

Amerika'nın Makarios'tan çok, doğrudan Atina'yla ve bir temsilci vasıtasıyla iş birliği yapmasının daha doğru olacağına kanaat getiren Tasca, Yunanistan'da Ioannides'ten ziyade Yorgos Papadopoulos'un çizgisiyle devam edilmesi gerektiğini ve bu çizgiyle birlikte Türk-Yunan ve Kıbrıs sorunlarının çözülebileceğini tavsiye etmektedir.[67]

Yunan hükûmetinin ve Sampson grubunun birleşik, egemen ve bağımsız bir Kıbrıs istediklerini, bunun için sıkça vurgu yaptıklarını ve toplumlararası müzakereleri desteklediklerini görmek mümkündür.[68] Ancak bunu taktiksel bir gaye için yaptıkları da anlaşılmaktadır.

17 Temmuz tarihli değerlendirme toplantısında ise Bakan Kissinger, Ada'da kurulan Sampson rejimini Türkler açısından değerlendirirken, bunun ilk kez *fiili Enosis* manasına geldiğini, ABD açısından Sampson'un hiçbir çekici yanı olmadığını belirtmiş ve ona sahip çıkmanın ABD çıkarları açısından mümkün olmadığını ifade etmiştir. Kissinger'a göre Makarios'un Ada'ya geri getirilmesi, ancak Sampson ve Yunan subaylarının görevden alınmasıyla mümkündür. Ancak Makarios'un Ada'da yeniden denge kurabilmek için Doğu Bloğuna yönelebileceği değerlendirmesi de yapılmıştır. Kissinger, Ada'dan Yunan subaylarının çekilmesi halinde güç dengesinin bozulacağını, üstelik darbenin başarısız olması halinde Yunanistan'ın felaketle karşı karşıya kalacağını belirtmiş ve bu durumun "*atılacak bir tokattan daha fazlası*"[69] olduğu iddia etmiştir.

Kissinger'in değerlendirdiği bir başka konuysa RMMO üzerinde kontrolün nasıl sağlanacağıyla ilgilidir. Bunun dışında Kissinger'in, Makarios'un Ada'ya nasıl getirileceğine yönelik görüşlerini de paylaştığı söylenebilir. Savunma Bakanlığı temsilcisi William Clements ise bunun zor olacağını ifade etmişse de

Kissinger, ABD'yle Sovyetlerin bunun için büyük çaba harcaması gerekeceğine ve gerçekleşmesi halinde Yunan hükûmetinin devrileceğine dikkat çekmiştir. Bu sebeple Kissinger, Makarios'u geri getirirken

[61] FRUS, doc. 89, 301.
[62] FRUS, doc. 89, 302.
[63] FRUS, doc. 89, 302.
[64] FRUS, doc. 89, 302.
[65] FRUS, doc. 89, 302.
[66] FRUS, doc. 92, 311.
[67] FRUS, doc. 89, 302.
[68] FRUS, doc. 89, 302.
[69] FRUS, doc. 91, 306.

Ada'daki dengeleri bozmadan ve Yunan hükûmetini devirmeden nasıl yapacağını değerlendirmektedir. Büyükelçi Robert McCloskey ise bununla ilgilenmekten ziyade eldeki ikinci seçeneği kullanmaktan söz etmiş ve *Klerides* için daha çok çaba harcanması gerektiğini belirtmiştir.[70]

Hükûmet temsilcisi Thomas D. Boyatt, ABD'nin Ioannides'ten Yunan subaylarını geri çekmesini isteyebileceğini, Klerides konusunda ise ısrar edilebileceğini belirtmiştir. Bunun karşısında Kissinger, Yunanistan'ın buna razı olmayacağını belirterek bu seçeneğin gerçekleşmesinin zor olacağına işaret etmiştir. Buna göre Kissinger'in "*hepimiz tribün oyunlarını yönetmeyi seviyoruz*"[71] dediği ve sahadaki duruma dikkat çektiği görülmüştür.

Kissinger'in, *Klerides* seçeneğini uzun vadede ABD'nin çıkarlarına hizmet etmeyeceği gerekçesiyle ötelediği bir sırada, Ada'daki mevcut yapıyı bozmadan ve yeni bir durum yaratmadan hareket etmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.[72] Ne var ki, Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco, Klerides'in iktidara gelmesiyle birlikte yapılacak anayasal düzenlemelerin Ada'daki düzeni yeniden tesis edilebileceğine inanmaktadır. Klerides'in Rum toplumu içindeki konumundan söz eden Sisco, Sampson-Ioannides ekseninin uzun vadeli istikrar sağlayamayacağını ve ABD'nin bölgesel çıkarlarını zedeleyebileceğini belirtmektedir.[73] ABD'de seçenekler üzerinde tartışmalar devam ederken, Kissinger'in Makarios'la Ioannides'in *ilkel düşünce* yapısına sahip olduklarından bu şahıslarla uzun vadeli ilişkiler kurmanın mümkün olamayacağından söz etmesi dikkat çekicidir.[74]

Kissinger, alternatif olarak Klerides'in adını ileri sürerek, onun ismi üzerinden uzlaşmaya varılıp varılamayacağını sorması üzerine Callaghan'ın, Klerides'in başarılı biri olmadığını, ancak uzlaşmanın sağlanabilmesi için Makarios'un Ada'ya dönmesini ve üç ay sonra yapılacak seçimle her şeyin değişebileceğini belirtmesi önemlidir. Makarios'un Ada'ya getirilmesi konusu gündeme gelince Callaghan, RMMO'daki Yunan subaylarının konusunu açmış ve Amerikan nüfuzunun Yunan hükûmeti üzerinde kullanılmasını istemiştir. Callaghan, Garanti Antlaşması gereği Türkiye'nin İngiltere'yle birlikte *ortak hareket*[75] etmek istemesi halinde ABD'nin Türkiye'ye Yunanistan üzerinden baskı yapması gerekeceğini,[76] ancak İngiltere'nin Kıbrıs'a müdahale etme gibi bir durumunun söz konusu olmadığını belirtmiştir.[77] Buna karşın Callaghan'ın, Türklerin tek başına harekete geçme hakkının olduğunu da belirtmesi dikkat çekicidir.[78]

Yunan rejiminin endişeli olduğundan söz eden Callaghan, Atina hükûmetinin Türkiye'nin ne yapmaya çalıştığını öğrenmek istediğini sözlerine eklemiştir. Bu sebeple Callaghan, Kissinger'dan Yunan hükûmeti üzerinde yoğun baskı yaparak RMMO'daki Yunan subaylarını geri çekmesini, Türk hükûmetinin de sakinleştirilmesini istemiştir.[79] Çıkar ve denge politikasına değinen Callaghan, altı ay sonra başkanlık makamında Sampson'dan ziyade Makarios'un bulunmasının herkes için daha yararlı olacağını belirtmiştir. Kissinger'in da bu görüşe destek verdiği anlaşılınca bu durum, Callaghan'ın, Makarios'un başarılı olmama ihtimalinin üçte bir ya da beşte bir olması halinde bile onun Ada'ya dönmesini desteklemenin, mevcut yeni rejimin devamından çok daha iyi olacağını ifade etmesine yol açmıştır.[80]

ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 18 Temmuz tarihli raporunda, Yunan hükûmetinin amacının Makarios'u devirmek olduğundan söz edilmektedir. Dolayısıyla Yunan hükûmetinin Makarios'un Kıbrıs'a geri gelmesini kabul edemeyeceği değerlendirilmektedir. İlgili raporda, Makarios'un dönüşünün, ancak Sampson rejiminin devrilmesiyle ve RMMO'daki Yunan subaylarının geri çekilmesiyle mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Ancak bu görüşün hayata geçirilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu koşullar altında Makarios, Ada'ya gelir ve iktidarı yeniden elde ederse bu, Atina'nın Kıbrıs'taki etkisinin azalmasına ve Ada'da güç dengesinin bozulmasına neden olacaktır.[81] Bu şekilde yeni dengenin

[70] FRUS, doc. 91, 307.
[71] FRUS, doc. 91, 307.
[72] FRUS, doc. 91, 307.
[73] FRUS, doc. 91, 308.
[74] FRUS, doc. 91, 309.
[75] TBMM, 20 Temmuz 1974, 22.
[76] Sharon Anderholm Wiener, "Turkish Foreign Policy Decision-Making on the Cyprus Issue: A Comparative Analysis of Three Crises" (PhD diss., Duke University, 1980), 326–30.
[77] FRUS, doc. 92, 311.
[78] Ecmel Barutçu, *Hariciye Koridoru* (Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1999), 53.
[79] Barutçu, *Hariciye Koridoru*, 56–57.
[80] FRUS, doc. 92, 311.
[81] William Mallinson, *Britain and Cyprus: Key Themes and Documents since World War II* (New York: I.B. Tauris, 2011), 1.

kurulabilmesi için Makarios'un komünistlere[82] ve Doğu Bloğuna yakınlaşması gündeme gelecek ve Kıbrıs, Batı nüfuz sahasından çıkma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.

Callaghan, Sisco'yla 18 Temmuz'da Londra'da yaptığı görüşmede, İngiliz hükûmetinin Makarios'un Ada'daki meşruiyetini ve restorasyonunu desteklemeye devam ettiğini açıklamıştır. Bu bilginin farkında olan Sisco, kamuoyunun baskısı altında kalan Callaghan'ın Makarios'u desteklemeye devam edeceğini müşahede etmiştir. Dolayısıyla İngiliz hükûmetinin, Amerika'nın yoğun baskısına maruz kalmadan Yunan hükûmetinin harekete geçmesinin mümkün olamayacağını belirtmesi boşuna değildir.[83] Bir yönüyle Callaghan, ABD'yi aktif bir şekilde Yunanistan'a baskı yapmaya teşvik etmektedir.

Bir diğer çıkmazsa Sampson rejiminin, uluslararası toplum tarafından kabul edilmemesidir. Birçok sebep yanı sıra ABD, Ada'daki Sampson rejimini kabul etmemektedir. Ancak ABD, darbe rejiminin hâlihazırda etkin olduğunu ve alternatif çözüme henüz ulaşılamadığı için Sampson'un görevden alınmasını istemenin akıllıca bir iş olmayacağını değerlendirmektedir. ABD, Makarios'un Ada'ya dönmesine ve çözüme varıncaya kadar RMMO'daki Yunan subaylarının durumuyla ilgili herhangi bir tavır almaması gerektiğini düşünmektedir.[84] Bundan hareketle ABD'nin, Yunan subaylarının durumuyla ilgili kesin bir hükme sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Dışişleri Bakanı Yardımcısı Robert Ingersoll'ın başkanlık yaptığı 19 Temmuz tarihli toplantıda ise Büyükelçi McCloskey, Yunanların garantör bir devlet olarak İngiltere'deki görüşmelere katılacağını ve yetkilendirilmiş bir kişiyi Londra'ya göndereceklerini açıklamıştır.[85]

19 Temmuz'da ABD hükûmeti adına Atina'da görüşmelerde bulunan Sisco, General Ioannides'le ülkenin iki numaralı gücü General Gregory Bonano'yla yaptığı müzakereleri değerlendirmiştir. Bununla ilgili raporda Sisco, Yunanların işin ciddiyetini yeni anladıklarını, Ankara'ya eli boş gitmenin tehlikesini ancak şimdi idrak ettiklerini, bu sebeple birtakım yeni öneriler sunduklarını ve bu önerilerin Ankara'yı tatmin etmekten uzak olduğunu belirtmiştir.[86] Yunan hükûmetinin, sunduğu öneriler arasında Yunanistan'ın garantör bir devlet olarak Zürih ve Londra Antlaşmalarına uygun bir şekilde Londra'ya gideceğini ve Kıbrıs hükûmeti üzerindeki nüfuzunu kullanarak pratik düzenlemeler üzerinde çalışmayı kabul edeceğini belirtmiştir. Buna ilaveten, Yunanistan, Kıbrıs'a gizlice naklettiği askerî birlikleri, silahları ve malzemeleri bundan sonra göndermeyeceğini, Türk-Yunan birliklerinin düzenli rotasyonunu sağlamak amacıyla BM'nin görevlendirilmesini kabul edeceğini ve belirli deniz limanlarında/havaalanlarında etkin kontrolü sağlamasında yardımcı olacağını taahhüt etmiştir. Ancak Sisco, Türkiye'nin Ada'daki Türk toplumunun bazı limanlara ulaşarak denize erişim sağlamak isteğini ancak Yunan hükûmetinin bu öneriyi ayrımcılık olarak gördüğünden, kesin bir dille reddettiğini belirtmiştir.[87] Sisco'nun tespitine göre Yunan hükûmeti Ada'nın bölünmesiyle ilgili her şeyi reddedecek konumdadır. Bu sebeple Sisco, Yunan hükûmetine Ecevit'in sunduğu ve doğrudan bölünmeye yönelik teklifleri dillendirmeyerek[88] Yunan yetkililerin Londra'ya gitmesine imkân sağlamıştır.[89]

Kissinger, 19 Temmuz gecesi geç saatlerde CIA direktörü William Colby'le telefon görüşmesi yaparak Yunanların ne yapabileceğini öğrenmek istemiştir. Colby ise Ada'daki Rumların direniş gösterebileceğini, RMMO unsurlarının ise savaşabileceklerini belirtmiştir. Bu sebeple Kıbrıs'ta nahoş olayların yaşanabileceğinden bahseden Colby, Yunanların uzakta olması sebebiyle uçaklarının menzil dışı kalacağından ve müdahale edemeyeceğinden söz etmiştir. Yunanların Rodos'tan müdahale edip edemeyeceğini soran Kissinger'a cevap veren Colby, Yunanların hava kuvvetlerinin ana üslerinin Yunanistan'da, yani Atina ve çevresinde olduğunu belirterek müdahale şansının pek olmadığını ifade etmiştir.[90]

Türk ve Yunan ordularının göreceli gücünü kıyaslaması istendiğinde Colby, Türk ordusunun 300.000, Yunanlarınkinin ise 100.000 civarında olduğunu belirtmiştir. Yunan kuvvetlerinin büyük bir

[82] Brendan O'Malley and Ian Craig, *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion* (New York: I.B. Tauris, 1999), 132.
[83] FRUS, doc. 96, 321.
[84] FRUS, doc. 97, 323.
[85] FRUS, doc. 98, 329.
[86] FRUS, doc. 99, 330.
[87] FRUS, doc. 99, 330.
[88] TBMM, 20 Temmuz 1974, 26.
[89] FRUS, doc. 99, 330.
[90] FRUS, doc. 102, 335.

bölümünün Trakya'da olduğundan bahseden Colby, Yunanların Türklere karşılık vermesi halinde muhtemelen kuzeyden, yani Selanik bölgesinden saldırıya geçebileceklerini belirtmiştir.[91]

Sisco, Ankara'nın Kıbrıs'a müdahale kararından hemen sonra Atina'ya gitmiş ve Türkiye'nin harekâtının durdurulmasını isteyen Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmüştür. Bakan Vekili, Yunan hükûmetinin *genel seferberlik* kararını açıklamış olsa da Sisco, Amerikan hükûmetinin isteklerini belirterek, Türk-Yunan yetkililerinin Londra'da bir araya gelerek çözüme yönelik müzakerelerin başlatılmasını talep etmiştir.[92]

Harekâtın başlaması üzerine ABD'de yapılan toplantıda, Savunma Bakanlığı temsilcisi Amos Jordan, Türkiye ile Yunanistan'a yapılan askerî yardımların tümünün *geçici* olarak durdurulduğunu belirtmiş ve üç mavna dolusu mühimmatın Türkiye'ye giderken Yunanistan'ın el koyduğunu dile getirmiştir. Jordan, Yunanistan'a giden yedi mavna cephanenin daha olduğunu, ancak bu mavnaların birbirine bağlı olması sebebiyle Yunanların, Türklere giden üç mavnaya da el koyduklarına dikkat çekmiştir. Yunanların el koyduğu mavnaların ABD'ye ait olup olmadığının sorulması üzerine Jordan'ın "*evet*" dediği, Helmut Sonnenfeldt ise bu durumun Kongre'ye bildirilip bildirilmediğini sorması üzerine Jordan'ın "*hayır, bildiklerini sanmıyorum*" dediği anlaşılmıştır. Jordan, bu konunun duyulmasından sonra Kongre'de yaratabileceği tepkiye işaret ederek, bunun endişe verici bir durum olduğunu belirtmiştir.[93] Durumun daha da kötüleşmesinden çekinen ABD'li yetkililer, buna tepki vermekten ziyade ABD'nin Atina Büyükelçisi Tasca aracılığıyla *protesto*[94] edilmesinin daha uygun olacağını düşünmüşlerdir.

3. Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*"nde Eylemsel Dış Politika Sonuçlarının Analizi

Kıbrıs'ın, Yunanistan'ın dış politika sorunlarından biri olduğu ve hayatî çıkarlarıyla alakalı olduğu muhakkaktır. Ancak Yunanistan için esas problem, Ada'da Türklerle Rumların anlaşmazlık yaşaması ve ardından Türkiye ile çatışma riskinin artmasıdır.[95] Belgelerden de anlaşılan odur ki, Yunanistan, Kıbrıs'ta darbe yaparken diplomatik etkilerinin veya sonuçlarının ne olacağını belirlemeyi önemsememiş ve gerekli tedbirleri almamıştır. Yunanistan'daki cunta yönetiminin Kıbrıs'la ilgili kararlarında diplomatik ve siyasi stratejiye önem verdiği, ancak gelişen acil durumlarda diplomatik etkinin ne olacağını kestiremediği anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'ta 15 Temmuz öncesi ve sonrası krize neden olan altı durum senaryosu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Kıbrıs'ta tolere edilebilir istikrarın sağlanması ve statükonun devamıdır. Diğer beş senaryoysa "*Beklenmedik Durum Senaryosu*"yla ilişkilendirilebilir. Buna göre Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmelerin çıkmaza girmesi, Ada'da şiddetin kendiliğinden patlak vermesi, Enosis yanlısı güçlerin darbe girişiminde bulunması, Yunanistan'ın Makarios'a karşı darbe yapması ve son olarak Kıbrıs'ı işgal etmeye ve Ada'yı bölmeye yönelik bir girişimin ortaya çıkması ihtimaller arasındadır.[96] Bu tür durum senaryolarının ortak noktası, tarafların istenmeyen durumlarla veyahut sonuçlarla karşı karşıya kalacak olmasıdır. Özellikle Yunanistan'la Türkiye arasında askerî çatışmanın olması, ABD'yle SSCB arasında diplomatik çatışmanın doğmasına neden olacağı için hiç tercih edilen bir durum değildir.

Senaryoların hepsi, Makarios'un suikasta maruz kalmasıyla kaosun ortaya çıkması ya da Enosis yanlısı grupların Kıbrıslı Türklere saldırması veyahut Kıbrıslı Türklerin Türkiye'nin müdahalesini sağlamak için toplumlararası şiddete yönelmesi ve bunun üzerine Türkiye'nin Yunanistan'la silahlı çatışmaya girmesi gibi riskler taşımaktadır. Enosis yanlısı Kıbrıslı Rumların Yunanistan'ın veyahut Yunan subayların yardımıyla Kıbrıs hükûmetini devirmesi ya da Makarios'a yönelik suikast girişiminde bulunması da ciddi riskleri barındırmaktadır.[97]

Yunan hükûmetinin, Kıbrıs hükûmetini yıkmaya ya da Makarios'u görevden almaya veya faaliyetlerini yakından kontrol etmeye ve sınırlandırmaya çalışması veya bunun sonucunda Türkiye ve Yunanistan'ın, Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunarak Ada'yı bölmesi de olası riskler arasındadır.

[91] FRUS, doc. 102, 335.
[92] FRUS, doc. 104, 340.
[93] FRUS, doc. 105, 345.
[94] FRUS, doc. 105, 345.
[95] FRUS, doc. 75, 264.
[96] FRUS, doc. 75, 265.
[97] FRUS, doc. 75, 266.

Bu senaryoların herhangi birinin veya birden fazlasının yaşanması, Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin çıkarları açısından sıkıntı yaratacak niteliktedir. Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik temel çıkarları, belirlenen senaryoların sonuçlarıyla ilgilidir. Buna göre, Kıbrıslı Rumlarla Türkler arasında toplumlararası çatışmaların baş göstermesi ister istemez tarafları kriz ortamına sokacaktır. Bu durumda NATO'ya üye olan Türkiye'yle Yunanistan'ın Kıbrıs için çatışması ve NATO'nun güneydoğu kanadının etkisiz hâle gelmesi işten bile değildir.[98] Bu bağlamda ABD'nin temel hedefi, NATO'nun güneydoğu kanadını korumak[99] ve Ada'da toplumlararası çözümü diplomasi yoluyla temin etmektir.

DİB belgelerine göre Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili uygulayabileceği senaryolar arzu edilen stratejilerle ilgilidir. Buna göre Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili eylem planlarını dört başlık altında toplamak mümkündür: Birincisi Yunanistan'ın Makarios'a karşı darbeyi ne zaman yapacağı, ikincisi Enosis'i ne zaman ilan edeceği, üçüncüsü bunları yaparken hangi güçleri kullanacağı, dördüncüsüyse bu güçleri nasıl organize edeceğidir.[100]

Birinci durumda Yunanistan'ın Makarios'a karşı darbe yapması beklenen hâl tarzı olarak görülmektedir. Buna göre Yunanistan'ın, Kıbrıs'ta aktif rol alması ister istemez Türkiye'yi rahatsız edeceğinden Ankara'nın "*eylemde bulunmaması*" mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla bu yaklaşımın en büyük riski, Kıbrıs'ta Türk müdahalesinin olması veya Türk-Yunan çatışmasının çıkması ihtimalidir.

Kıbrıs'ta Makarios'a karşı *ne zaman* müdahale edilmesi gerektiğidir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Yunanistan için Makarios'a karşı müdahale *zamanlama* açısından önemlidir. Yunanistan, Türkiye'nin asla kabul edemeyeceği bir şeyi yapmaktansa hiçbir şey yapmamayı tercih edenlerin karşısında tedricen bir şeyler yapmasının daha önemli olacağını değerlendirmektedir. Yunanistan'ın "*hiçbir şey yapmama*" seçeneğine karşın 1964 ve 1967'de olduğu gibi *aktif*, 15 Temmuz 1974'te ise *süper aktif* davrandığı açıktır. Yunanistan'ın Kıbrıs'a yönelik eylemsel davranışının temel dayanağı Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemek, Türk-Yunan savaşını önlemek ve Ada'da istediği çözüme ulaşabilmekle sınırlıdır.[101] Bu yaklaşıma göre Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik *doğrudan* veya *dolaylı* müdahalesini engellemek esastır. Ancak Türkiye'nin, Yunanistan'ın istediği gibi davranacağını beklemek hatalıdır.

Diğer yandan, Yunanistan'ın Makarios'a karşı müdahale ederken *kiminle* veya *hangi araçlarla* müdahale edeceği önemli soru olarak ortaya çıkmaktadır. Yunanistan'a göre Makarios'a müdahale sırasında en çok direnç göstermesi beklenen taraf Kıbrıs hükûmeti, Makarios taraftarları ve Kıbrıslı Türklerdir. En fazla direnciyse Türk hükûmetinin vermesi beklenmektedir. Bir diğer zorluksa Makarios'un Rus kartını oynayarak Türk-Yunan dengesini bozabilecek güce sahip olmasıdır.

Bir diğer aşamaysa Yunanistan'ın Makarios'a *nasıl* müdahale edeceğiyle ilgilidir. Bu gibi durumlarda tek taraflı hareket etmeyi tercih eden Yunanistan, ileri zamanlarda meseleyi BM çatısına taşıyarak uluslararası destek aramaya çalışacaktır. Bunun için ABD'nin 1967'de yaptığı gibi Türk-Yunan savaşını önlemesi ve 1968'de BM, ABD ve İngiltere'nin ortak çabalarıyla toplumlararası görüşmelerin yeniden başlatılması esastır.

Bütün bunlar Yunanistan'ın diplomatik nüfuzunu askerî güç unsurlarıyla birlikte kullanacağını göstermektedir. Ancak Yunanistan'ın gelişen ve beklenmedik durum senaryolarında gücünün *nasıl*, *ne zaman*, *kiminle* ve *ne şekilde* kullanılacağı ise tam olarak belirlenmemiştir. Örneğin darbe olduktan sonra mevcut Kıbrıs hükûmetinin tanınması konusunun ne olacağı belli değildir. Darbenin başında *tanınmayla* ilgili herhangi bir sorun ortaya çıkmadıysa da ilerleyen günlerde bunun önemli bir sorun olarak ortaya çıkacağı muhakkaktır. ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in "*kimi tanıdığımız konusunda olumlu olmak istemiyoruz*"[102] dediği tespit edilse de durumun netleşmediği, bu yüzden karar verilemeyeceği ve bağlayıcı olmak istemediği görülmüştür. Esasında buradaki temel sorun Makarios'un nerede olduğu ve pozisyonunun ne olacağıyla ilgilidir. Bu bilinmeden darbe hükûmetinin tanınıp tanınmayacağı muallak bir konudur. Misal olarak Kissinger'in ifadesine göre ABD'nin Sampson'u tanımak istememesi ve bu kişinin sembolik bir lider olduğunu belirtmesi önemli bir durumdur.[103]

[98] Fahir Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958–1959," *Belleten* 60, no. 229 (December 1996): 748–51, https://doi.org/10.37879/belleten.1996.745.
[99] Kissinger, *Years of Renewal*, 495–96.
[100] FRUS, doc. 75, 270.
[101] FRUS, doc. 75, 270.
[102] FRUS, doc. 75, 292.
[103] FRUS, doc. 75, 294.

Ada'da Makarios yanlısı Rumlar, Makarios'a destek verilmesini ve yeni darbe hükûmetinin tanınmamasını isterken, Kissinger Makarios'un Ada'dan ayrılması halinde Sovyet Rusya'nın elini güçlendireceğinden ve SSCB'nin mevcut durumu meşrulaştırabileceğinden rahatsızlık duymaktadır.[104] Kıbrıs'ta bu rahatsızlığı gidermek için üç unsurun ne olacağına bakmak gerekmektedir. *Birincisi* Kıbrıs'ta durumun iç savaşa dönüşüp dönüşmeyeceğine, *ikincisi* Makarios'a ait güçlerin ne kadar dayanıp dayanmayacağına, *üçüncüsü* ise Sampson rejiminin Makarios'u Ada dışında veya kontrol altında tutma ihtimalinin ne kadar güçlü olup olmayacağına bakılmalıdır.[105] Ancak Yunanistan için durum değerlendirmesi yapılırken Kıbrıs krizinin *uluslararasılaşmaması* önemli bir konudur. Aksi halde Yunanistan için *uluslararasılaşan* Kıbrıs krizinin kontrol edilmesi ve yönetilmesi bir hayli güç olacaktır. Bu noktada Ada'da iç savaşın çıkması halinde durumun tamamen değişeceğinden ve *uluslararasılaşan* krizin odak noktasının kayacağından endişe duyan Yunanistan'ın nasıl davranacağı belli değildir.

Makarios'un darbe sırasında öldürülmemesi halinde Kıbrıs'ta büyük kaos yaşanacağını öngören Yunanistan, Ada'daki Makarios taraftarlarının geniş halk desteğine sahip olması ve komünist grupların cuntacıların karşısında bulunması nedeniyle bütün dengeleri değiştireceğini değerlendirmektedir. Kıbrıs'ta iç savaşın çıkması muhtemel olacağından tedirginlik duyan Yunanistan, Ada'daki güç dengesinin nasıl değişeceğini öngörememektedir. Zira Ada'da örgütlü komünist güçlerin durumuyla komünist olmayan örgütlü güçlerin durumunun ne olacağı belli değildir. Özellikle bu güçlerin darbeci güçler karşısında ortak hareket etmesi halinde Ada'da büyük yıkım yaşanacağı ve Sampson hükûmetinin yönetime hâkim olamayacağı kuvvetle muhtemeldir.

Makarios'un yedek kuvvetlerinin siyasi eğilimlerine bakıldığı zaman, bu güçlerin sol görüşlü olmadığı ve Makarios'u desteklediği değerlendirilmektedir. Bu durum Ada'daki siyasal eğilimi ve güç dengesini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Ada'da organize güçlerin büyüklüğüne bakılacak olursa, 950 düzenli Yunan gücünün, RMMO'da konuşlu 650 Yunan subayının ve yaklaşık 6.000 silahlı unsurun bulunduğundan söz edilmektedir.[106] Bu rakam dikkate alındığında Kıbrıs'ta yaşanacak iç savaşın boyutlarının büyük olacağı kuşkusuzdur. Dolayısıyla Makarios'un Ada'da kalıp kalmamasının, Ada'nın geleceğini ve politik dengeyi etkileyeceği değerlendirilmektedir. Ancak Kissinger, Makarios'un Ada'dan ayrılması halinde direniş hareketinin çökeceğini kıymetlendirmektedir.[107]

16 Temmuz'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim, Kissinger'la görüşürken Kıbrıs'ta yeni hükûmetin tanınmasıyla ilgili birtakım mülahazalarda bulunmuştur. Waldheim'a göre Kıbrıs'ta darbe hükûmetinin kontrolü elinde bulundurmasıyla birlikte yeni Başkan'ın yemin etmesinin BM için sorun oluşturacağını değerlendirmektedir.[108]

Kıbrıs'ta darbenin başarısız olması halinde Atina'nın bölgedeki nüfuzunun zayıflayacağından ve Sovyet Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin artacağından endişe duyan ABD ise kendi çıkarları açısından en iyi yolun yeni hükûmetin yerine Klerides hükûmetinin kurulmasını daha çok tercih etmektedir.[109]

Bu gelişmelere karşı tepkisiz kalamayan Ankara hükûmetinin, Ada'nın "*tamamını işgal*" etmesiyle, "*bir kısmını işgal*" etmesinin aynı şey olmayacağını değerlendirdiği görülmüştür. Ancak Türk hükûmetinin esas amacının Ada'ya müdahale etmekten çok Yunanistan'ın bölgedeki etkisini kırmak olduğu değerlendirilmektedir. Türklerin Sampson yönetimine karşı Makarios rejimini desteklemesi durumunda başka bir seçeneği yok gibidir, Makarios'un Doğu Bloğuna yöneleceği ve bölgesel dengeleri bozacağı şüphesizdir. Bu sebeple ABD yönetiminin, "*Makarios'un Türklerin yardakçısı olmasına izin verilemeyeceğini*" ifade etmesi boşuna değildir.[110]

CIA direktörü Colby, hâlihazırda Makarios'un alternatifi olmadığından, Boyatt bu krizin *etnik çekişmeden* ziyade *politik* çekişmeyle izah edilebileceğinden, McCloskey "*kim ABD'nin onayını alırsa, halk desteğini de alacaktır*" diyerek ABD odaklı düşündüğünden, Kissinger'in ise "*kimi istersek onu*

[104] FRUS, doc. 75, 291–292.
[105] FRUS, doc. 75, 292.
[106] FRUS, doc. 75, 294.
[107] FRUS, doc. 75, 294.
[108] FRUS, doc. 75, 296.
[109] FRUS, doc. 91, 307.
[110] FRUS, doc. 91, 307.

seçebiliriz. Bu da bizi siyasi iktidarın oluşumunda belirleyici bir güç yapıyor" [111] diyerek bu konuda ABD'nin tavrını ortaya koyduğu görülmüştür.

Ada'daki istikrar açısından Makarios'un en iyi seçenek olduğu, ancak Klerides'in Türkiye için daha iyi olacağının değerlendirilmesi üzerine [112] tercihler arasında *ikileme* düşüldüğü müşahede edilmiştir. Amerikan çıkarları açısından arzulanan şey Kıbrıs'ta anayasal düzenin korunması, Türklerin Ada'ya müdahale etmemesi ve Londra görüşmelerinin başarıya ulaşmasıdır.[113]

ABD'nin DİB belgelerine göre Sampson ve ekibi, Ada'nın tamamını kontrol edebilmiş değildir. Ne Makarios'un ne de Sampson'un Ada'nın kontrolünü ele geçiremeyeceği anlaşılmıştır. [114] Ancak bu durumun bir de Yunanistan ayağı bulunmaktadır. Örneğin, bu krizde Yunanlar kaybederse, Atina'da iktidarı solcular alabilecek ya da bir grup Yunan subayı darbe yaparak dengeleri bozabilecektir. Makarios'un Ada'ya getirilmesiyle birlikte onun yapacağı ilk işin Yunan subaylarını Ada'dan göndermek olacağı muhakkaktır. Bu durum, Ada'da sol grupların gücünü artıracaktır. Makarios'un ikinci eylemi ise Türkleri dengelemek için Doğu Bloğuna yaklaşmak olacaktır. Dolayısıyla Yunanistan'ın yaptığı Kıbrıs darbesinin en önemli riski, Ada genelindeki dengenin *sola* kayacak olmasıdır.

Bu süre zarfında ABD, Türklerle Yunanlar arasındaki pazarlık koşullarını öğrenmek ve tüm tarafların üzerinde anlaşacağı bir çözüme ulaşmak için zaman kazanmak amacındadır. Ancak bu süre zarfında Ioannides hükûmetinin devrilmesinin ABD çıkarlarına uygun olmadığını, Türkiye'nin müdahalesiyle sürecin karmaşıklaşacağını,[115] Türk-Yunan savaşının çıkabileceğini ve Sovyet müdahalesinin kaçınılmaz olacağını belirten Kissinger[116] durumdan tedirgindir.

Colby, Sovyetlerin Makarios'u desteklemesiyle ABD'nin Sovyetlerle çatışmak istemediğini ve bu konuda temkinli davranılması gerektiğini belirttikten sonra Kissinger, prensipte Makarios'a karşı olmadıklarını, ancak bu aşamada net bir tavır almaktan kaçındığını dile getirmiştir. Buna göre Kissinger, Makarios'un iktidara gelmesinin sorun teşkil etmeyeceğini, ancak Sovyetlerin yerine ABD desteğiyle iktidara gelmesinin çok daha iyi olacağını değerlendirmektedir.[117]

Yunan subaylarının Ada'dan gitmesi için baskı yapılması halinde Yunan hükûmetinin bu baskılara dayanamayacağı açıktır. Zira Ada içinde *fiili 1974 darbe hükûmeti*, dışındaysa *1963 hükûmeti* olduğu değerlendirilmektedir. Kıbrıs'ta darbeyle oluşan temel sorunlardan biri de bu iki unsur arasında yapılabilecek çözümlemedir. Ancak Yunanistan için bu çözümleme yapılırken Türk müdahalesinin olmaması gerekmektedir.

Başbakan Bülent Ecevit'in Londra'da İngiliz hükûmetiyle görüştüğü sırada Makarios'un Ada'ya dönmesini önermiş olması gerek Yunan gerekse ABD yönetimi açısından şaşırtıcı bulunmuştur. Ancak her iki yönetim de bu durumun Makarios'u *Türklerin kuklası* haline getireceğini bilmektedir.[118] Ada'daki güç dengesinin kısmen Türkiye'nin, gerçekteyse SSCB/Doğu Bloğunun lehine değişeceğini değerlendiren Yunan ve ABD yönetimi bundan büyük rahatsızlık duymaktadır. Bu yüzden ABD yönetimi, "*Ioannides'ten kurtulmanın, onu elde tutmaktan daha tehlikeli*"[119] olduğuna kanaat getirmiş gibidir. Yeni durumda *Türk-Yunan savaşının çıkmaması* ve *güç dengesinin bozulmaması* [120] yönünde stratejik hedefini belirleyen ABD, Ioannides'i *zincirin en zayıf halkası* olarak görmüş, ancak Ioannides'in yönetimden gitmesini Amerikan çıkarlarına uygun görmemiştir.[121]

Yunanistan, Makarios'un desteklemesi halinde onun *tek yanlı Enosis* girişimlerinde bulunabileceğini veya güçlü bir Yunan karşıtlığı sergilemesi halinde Türk müdahalesini tetikleyebileceğini değerlendirmektedir. Bu konuda ABD'nin üst düzey yetkilileri, Yunan subaylarının Ada'dan çekilmesine

[111] FRUS, doc. 91, 307.
[112] FRUS, doc. 91, 307.
[113] FRUS, doc. 91, 309.
[114] FRUS, doc. 93, 312.
[115] Dimitrios Triantaphyllou, "Further Turmoil Ahead?" in *Greek–Turkish Relations in the Era of Globalization*, ed. Dimitris Keridis and Dimitrios Triantaphyllou (Dulles, VA: Brassey's, 2001), 71–72; Andreas Theophanous, "The Cyprus Problem and Its Implications for Stability and Security in the Eastern Mediterranean," in *Greek–Turkish Relations in the Era of Globalization*, ed. Dimitris Keridis and Dimitrios Triantaphyllou (Dulles, VA: Brassey's, 2001), 184.
[116] FRUS, doc. 94, 316.
[117] FRUS, doc. 94, 316.
[118] FRUS, doc. 94, 317.
[119] FRUS, doc. 94, 317.
[120] Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike*, 275; Kissinger, *Years of Renewal*, 495–96.
[121] FRUS, doc. 94, 317.

karşı çıkma gerekçesini Kıbrıs'ın iç işlerine karışmama gerekçesiyle değil, Ada'daki iç dengeyi bozacağı ve RMMO içindeki ayaktakımının desteklenmiş gibi gösterileceği için karşı çıktığını belirtmişlerdir.[122] ABD yönetimi Makarios'u iktidara getirmek için Yunan hükûmetini devirmenin iyi bir seçenek olmadığına karar vermiştir.[123]

15 Temmuz tarihli darbe ile yaşanan gelişmeler göstermiştir ki Makarios *hukuken* Cumhurbaşkanıdır. Ancak Makarios'un dışarıdan destek almadan makamına gelmesi mümkün değildir. BM'nin Makarios rejimini tescil etmesi, ardından tanıması, Cumhurbaşkanlığı makamına geri dönmesi için çağrıda bulunması halinde yaşanacak durum daha da karmaşık bir hâl alacaktır. Bu durumu Batılı güçlerin reddetmesi halinde SSCB'nin bu boşluğu dolduracağı aşikâr olduğundan, meseleye dengeli ve ölçülü davranmak gerekeceği değerlendirilmiştir.[124]

ABD, dost ve müttefik ülkelerin Yunan rejiminin devrilmesiyle sonuçlanacak bir girişimi desteklemeleri halinde Sovyetlerin Doğu Akdeniz'e müdahale etmesine ya da Türk müdahalesinin gerçeklemesine neden olacaklarını bildirmiştir. Batı çıkarları açısından bu durumun kötü olacağını belirten ABD'nin, darbe ve Makarios konusunda bağlayıcı olmaktan kaçındığı görülmüştür.[125] Amerikan hükûmetinin Makarios ya da Sampson rejimini doğrudan kabul etmeyeceğini, birinin ya da diğerinin lehine herhangi bir tutum takınmayacağını belirtmesi, aslında kararsızlığından çok temkinli davranmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre Kıbrıs kriziyle ilgili eylem analizini belirleyen ABD, dış misyonlarına yukarıda ifade edilen ve yalnızca akredite olan en yüksek düzeydeki hükûmet temsilcileriyle yapılacak görüşmelerde kullanılmasını istemiştir. Bu görüşün tehlikeye girmesi halinde her türlü hareketin *yavaşlatılacağına*[126] ilişkin talimatın da verildiği görülmüştür.

Büyükelçi McCloskey, Kıbrıs kriziyle ilgili alternatif çözüm önerileri üzerinde çalıştıklarını, ancak problemi sonlandıracak bir plan hazırlamadıklarını belirtmiştir. McCloskey, Amerika'nın Kıbrıs'la ilgili "*yeterince dayak yediğini*" ve temkinli davranılması gerektiğini ifade etmiştir. Makarios'un Amerika'ya gelmesiyle Kissinger'in onu 22 Temmuz'da kabul edeceğini, Senatör Fulbright'ın aynı gün içinde Makarios'la görüşeceğini ve Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi de benzer bir davette bulunarak bir araya geleceğini belirten McCloskey, bunun ABD'nin Sampson rejimine destek vermediğinin en açık delili olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak McCloskey, Makarios'a Washington'a gitmesi için bir uçak tahsis edilmesini istemişse de ABD'nin tarafsızlığına halel getireceği için bunun yapılmayacağını dile getirmiştir.[127]

Dışişleri Bakanı Kissinger, 19 Temmuz gecesi Savunma Bakanı James R. Schlesinger'le bir görüşme yapmış ve "*Türkler Ada'nın bir parçasını istiyorsa o zaman benim görüşüme göre 'çift Enosis' için çalışılmalı ve Ada'nın diğer kısmını Yunanlara vermeliyiz*" [128] dediği görülmüştür. Buna göre ABD açısından 19 Temmuz gecesi durumun iki olasılıkla sonuçlanabileceği öngörülmüştür. Bunlardan biri *çift Enosis*, ikincisiyse *Klerides liderliğinde yeni düzenin inşa* edilmesidir.[129]

19 Temmuz 1974'te ABD Savunma Bakanı Schlesinger, Ada'da bulunan Amerikalıların tahliyesi için helikopterlerin kullanılmasını güvenli ve hızlı bir yol olarak önermişse de, Kissinger'in Ada'ya helikopterlerin gönderilmesi halinde ne amaçla gidildiğinin izah edilemeyeceğini ve ABD'nin Kıbrıs'a müdahale ettiği izlenimi vereceğini belirtmesi dikkat çekicidir.[130] Bu sırada Yunanların Ada'da yaşanan krizi "Kıbrıs'ın iç meselesi" olarak gördüğünü, ancak bu durumun "yüz kızartıcı" bir şey olduğunu değerlendiren Colby, ABD çıkarları açısından bunun tehlikeli olduğunu da dile getirmiştir.[131]

19 Temmuz'un geç saatlerinde ABD Başkanı Nixon'la Dışişleri Bakanı Kissinger arasında yapılan telefon görüşmesinde *Kıbrıs'ta savaşın başladığının* ifade edilmesi durumun artık geri dönülmez bir hâl aldığını göstermektedir. Kissinger'in, ABD açısından durumun istenmeyen bir noktaya geldiğini, Türklerin Lefkoşa'yı bombaladıklarını ve başka yerlerde ise ateş açıldığını belirtmesi dikkat çekicidir. Durumun

[122] FRUS, doc. 94, 320.
[123] FRUS, doc. 94, 320.
[124] FRUS, doc. 94, 320.
[125] FRUS, doc. 94, 320.
[126] FRUS, doc. 94, 320.
[127] FRUS, doc. 94, 327–328.
[128] FRUS, doc. 100, 332.
[129] FRUS, doc. 100, 332.
[130] FRUS, doc. 100, 332.
[131] FRUS, doc. 100, 332.

daha da kötüleşmesini istemeyen Kissinger, Yunanların nasıl tepki vereceğini bilmemekle birlikte, bu meselenin pazartesi (22 Temmuz) gününe kadar çözülmesi ihtimalinin %10 olduğundan bahsetmiştir.[132] Nitekim yaşanan gelişmeler I. Harekâtın 22 Temmuz'da ateşkesle sonuçlandığını göstermektedir.

Başkan Nixon'un Türklerin müdahalesinden sonra meselenin BM'ye havale edilmesi gerekeceğinden ve bu hâlde Rusların işin içine gireceğinden söz ederek, "*BM'de her zaman kahrolası bir sembolizm vardır; ...bunun nasıl bir mayın tarlası olduğunu biliyoruz*"[133] dediği ve krizin BM'ye taşınmamasını istediği anlaşılmaktadır. Kissinger, meseleye başka hiç kimse müdahil olmadan ilgili tarafları arayarak görüşeceğini ifade etmişse de Nixon, ABD'nin meselenin üstesinden gelemediği izlenimini vereceğinden bu görüşe karşı çıkmaktadır. Ancak Başkan Nixon'ın, Kıbrıs'taki krizi Orta Doğu'da yaşanan krizlerle mukayese ederek "*Tanrı'ya şükür ki Suriye, İsrail ya da buna benzer bir şey değil; bu daha kötü olurdu*"[134] dediği ve bu krizin ABD için ikincil önemde bir kriz olduğu görülmektedir. Amerikan silahlarının kullanılması konusu gündeme gelince, Başkan Nixon'un ABD'den silah alan herkesin dikkatli olmasını ve Türklerin silahları dilediği gibi kullanamayacağını belirtmesinin savaşın gidişatını etkileyebileceğini göstermektedir.[135]

Yunan hükûmetinin kendini bütün meselelerden izole ettiğini, Kıbrıs hükûmetininse profesyonel bir *tetikçinin* liderliğinde darbe yaptığını, ancak uluslararası destek alamadığını belirten Kissinger, Türklerin 15 yıldan beri tasarlayıp yapamadıkları şeyi 15 Temmuz darbesiyle yaparak Kıbrıs'a hâkim olduklarını dile getirmiştir. Başkan Nixon ise Yunanların buna izin vermeyeceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Kissinger'ın, Yunanların Türklerle savaşabileceği tek coğrafyanın Kıbrıs olmadığını, daha başka yerlerde de çatışabileceklerini belirtmesi, Türk-Yunan savaşının yayılabileceğini göstermektedir. Türklerin ve Yunanların güç durumunu sorgulayan Nixon'a cevap veren Kissinger, Yunanların Ada'da 9.000 kadar kuvvetinin, Türklerinse yaklaşık 3.000-4.000'in üzerinde gücünün olduğundan söz etmiştir. Türklerin iyi donanımlı ve takviye hızına sahip olduklarından söz eden Kissinger, Yunanların yapabileceği iki şey olduğunu belirtmiştir. Kissinger'e göre Yunanlar ya Türklerle müzakere edecek ya da Trakya coğrafyasından saldırıya geçeceklerdir.[136] Bu durumun NATO'yu nasıl etkileyeceğinden endişe duyan Nixon, Türk-Yunan savaşının bir *seçenek*[137] olarak görülmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Kıbrıs'ta 20 Temmuz sabahının erken saatlerinde başlayan müdahale girişimi ABD'de de yankı bulmuştur. Büyükelçi McCloskey, Kissinger'in 20 Temmuz gecesi Paris, Londra ve Bonn'daki dışişleri bakanlarıyla görüştüğünü ve onlara ABD'nin tutumunu açıkladığını belirtmiştir. Buna göre ortaya çıkan temel konunun üç grupta toplandığını ifade eden McCloskey bunları, Kıbrıs'ta ateşkesi desteklemek; İngiltere'de müzakerelere başlamak ve Yunanistan'la Türkiye'yi uzlaştırmak; son olarak Kıbrıs'ta yasal yönetimi yeniden tesis etmek şeklinde açıklamıştır.[138] BM Güvenlik Konseyi'nde bu konuların savunulabilmesi için İngiltere'yle Fransa'nın ABD'yle birlikte hareket etmesi gerektiğine karar verilmiştir.[139] Amerikan karar alıcılarının buradaki amacı, ABD'yle Avrupa ülkelerinin aynı yönde hareket ettiğini göstermektir.

Büyükelçi Ingersoll, yaşanan gelişmelerin süreci *çifte Enosis*'e götüreceğini ve bu çözümün *tek alternatif* olduğunu dile getirmesi dikkat çekicidir. Toplantılarda, Yunanların Türkiye'ye Trakya üzerinden saldırabileceğini, en azından güç gösterisinde bulunabileceğini değerlendiren yetkililerin de olduğu görülmüştür.[140]

Ingersoll ise bu tür durumları engellemek için ABD'nin Yunanistan'a ve Türkiye'ye yaptığı bütün askerî yardımları kesebileceğini belirtmiştir.[141] Büyükelçi Ingersoll, Türk-Yunan savaşının çıkması halinde ABD'nin *acil durum planı* yapıp yapmadığı sorguduğunda, Savunma Bakanlığı temsilcisi Amos Jordan, böyle bir planın bulunmadığını, ancak mevcut planları geliştirmek üzere çalıştıklarını ifade etmiştir. General Pauly ise Yunanistan ve Türkiye'deki birimlerin kendi acil durum planlarının olduğundan ve

[132] FRUS, doc. 103, 337–338.
[133] FRUS, doc. 103, 338.
[134] FRUS, doc. 103, 338.
[135] FRUS, doc. 103, 339.
[136] FRUS, doc. 103, 339.
[137] FRUS, doc. 103, 339.
[138] FRUS, doc. 103, 344.
[139] FRUS, doc. 103, 344.
[140] FRUS, doc. 103, 346.
[141] FRUS, doc. 103, 347.

verilerin güncel bulunduğundan söz etmiştir.[142] Bunun dışında General Pauly, Yunanistan ve Türkiye'de konuşlu ABD uçaklarının geri alınmasına dikkat çekmiş, Helmut Sonnenfeldt ise bunun askerî bir mesele olduğuna işaret ederek bu konuda ABD'nin genel bir çekilme eğiliminde olduğunu ve bu yönde Sovyetlere sinyal vermemesi gerektiğini belirtmiştir.[143]

Kissinger ile Ingersoll, aralarındaki görüşmede, Savunma Bakanlığının Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askerî yardımların[144] kesilebileceğini açıklamasını doğru bir yaklaşım olarak değerlendirmemişlerdir.

Kissinger, Amerikan yardımlarının kesintiye uğramamasını, ancak teslim de edilmemesini istemiştir. Bunun teknik sebeplerden kaynaklandığının dile getirilmesini isteyen Kissinger, taraflar arasında ateşkes olmazsa Amerikan yardımlarının tamamen kesileceğinin belirtilmesini ve bunun bir *tehdit aracı*[145] olarak kullanılmasını direktif olarak verdiği görülmüştür.

20 Temmuz tarihinde Dışişleri Bakanı Kissinger, Bakan Yardımcıları Ingersoll ve Buffum'la yaptığı telefon görüşmesinde Barış Harekâtıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Barış Harekâtının devam ettiği sırada BM Güvenlik Konseyi'nin toplanma kararı almasına rağmen hâlen toplanmadığını rapor eden Buffum, ABD'nin hazırladığı taslak metin üzerinde pazarlık yapıldığını, Rusların gün boyunca bunun karşılığını almaya çalıştığını ve sürecin yavaşladığını belirtmiştir. Rusların taleplerine karşı İngilizlerin ve Fransızların desteğini alarak önlemeye çalıştıklarını belirten Buffum, Fransızların uluslararası anlaşmalarda öngörülenden fazla yabancı askerin Kıbrıs'tan çekilmesi gerektiğini belirtmiş olmasının Türkleri ve Yunanları memnun etmediğini ve bu talebin ABD'nin anlayışına da ters düştüğünü ifade etmiştir.[146] Gerçekte ise ABD'nin başarmak istediği şey Konsey Başkanlığı nezdinde girişimde bulunarak Kıbrıs'ta ateşkesin sağlanması ve taraflar arasında müzakerelerin başlanmasıdır. Hareket tarzı açısından Kissinger'dan onay alan Buffum, aksi talimat gelene kadar ABD'nin *sert* tavrını sürdüreceğini belirtmiştir.[147]

20 Temmuz'da Barış Harekâtı'nın devam ettiği sırada, Dışişleri Bakanı Kissinger, Başkan Nixon'a bilgi verirken Yunanların Amerikan teklifini kabul ettiğini, Türklerin ise ilgili teklifi aldıklarını belirtmiştir. Tekliflerini sunarken Türklere karşı *acımasız* davrandıklarını belirten Kissinger, Türklerin sürekli toplantı yaparak süreci *oyaladıklarından* bahsetmektedir. Kıbrıs'ta harekâta devam eden Türklerin mümkün olduğunca yerleşik hâle gelmek istediklerinden söz eden Kissinger, Ankara'nın gece yarısına kadar ateşkes konusunda karar vermek zorunda kalacağını ifade etmiştir. Türklerin hedefledikleri bölgelere ulaşmak ve pazarlık gücü kazanmak için gayret sarf ettiğine işaret eden Kissinger, RMMO unsurlarının etkili bir şekilde yenilgiye uğratıldığını da sözlerine eklemiştir.[148] Kıbrıs'taki kayıpların fazla olup olmadığını soran Başkan Nixon'a cevap veren Kissinger, çatışmaların yüksek yoğunluklu olduğunu, ancak kayıpların fazla olmadığından bahsetmiştir.

Kissinger, Yunanların sabaha kadar savaşa girmemesi halinde bir sorunun yaşanmayacağını belirtmiş olmasına rağmen Nixon'ın, bunun mümkün olmayacağını ifade etmiş olması dikkat çekicidir. Ancak Kissinger, Yunanların savaşa girmesi halinde ABD yardımlarının kesileceğini bildiklerinden böyle bir şey yapmayacaklarını, zira yardımların kesilmesi halinde uzun süre savaşamayacaklarını belirterek bu durumu savaşı durdurmak için kullanabileceklerini dile getirmiştir. Başkan Nixon ise bu seçeneğin bir kaldıraç olarak kullanılabileceğini ifade ederek savaşı önleyebileceğini belirtmiştir.

Sonuç

ABD Dışişleri Bakanlığı belgelerinden hareketle Kıbrıs'ta 15 ile 20 Temmuz 1974 tarihleri arasında yaşanan gelişmeler, "*5 Gün Diplomasisi*"yle kavramlaştırılmış ve Yunanistan'ın tutum analizi belirlenmeye çalışılmıştır. "*5 Gün Diplomasisi*"nin temel varsayımlarının test edildiği bu çalışmada, yaşanan olayların Kıbrıs'taki dengeleri temelden değiştirdiği tespit edilmiştir. Yunan cuntasıyla EOKA-B'nin yaptığı *15 Temmuz Darbesinin*, Ada'da ve bölgede belirsizliğe neden olduğu ve ilgili tarafların

[142] FRUS, doc. 103, 347.
[143] FRUS, doc. 103, 347.
[144] Michael A. Attalides, *Cyprus: Nationalism and International Politics* (Edinburgh: Q Press, 1979), 158.
[145] FRUS, doc. 106, 349.
[146] FRUS, doc. 107, 352.
[147] FRUS, doc. 107, 352.
[148] FRUS, doc. 108, 352.

çıkarlarını sarstığı açıktır. Buna göre Kıbrıs'ta darbeyle kurulmak istenen yeni düzenin, Ada içinde ve dışında veyahut bölgesel ve küresel çıkarları ya da dengeleri değiştirdiği de görülmüştür.

Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*" ile hedeflediği şey Makarios'u ve yönetimini devre dışı bırakmak ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi konusundaki girişimlerin önünü açmaktır. Yunanistan'daki cunta yönetimi aracılığıyla Ada'daki EOKA-B unsurlarını harekete geçirmek ve darbe yöntemiyle Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını sağlamaktır.

Türkiye, 15 Temmuz darbesini Enosis yolunda atılmış bir adım ve 1960 Antlaşmalarının ihlali olarak değerlendirmiştir. Darbenin Yunan subaylarca yapıldığını anlayan Türkiye, Enosis'i önlemek için güç kullanmak da dahil olmak üzere her türlü eylemde bulunabileceğini, eylem sorumluluğunu BM, NATO, ABD, İngiltere ve Yunanistan'a yükleme gayretinde olduğunu ve Sampson liderliğindeki bir hükûmeti kabul etmeyeceğini göstermiştir. Bu süre zarfında Türkiye'nin temel stratejisi Kıbrıs Türklerini korumak ve Enosis'in gerçekleşmesini önlemektir. Bunu gerçekleştirmek için de Türkiye'nin başvurduğu bütün argümanlar Zürih ve Londra Antlaşmalarına, bir başka deyişle uluslararası hukuka dayanmaktadır.

15 Temmuz 1974 sabahı Yunan cuntasının Ada'daki subaylarının desteğiyle yapılan darbe, Makarios yönetiminin yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin idari şeklini de değiştirmiştir. Buna göre Yunanistan'ın "*5 Gün Diplomasisi*" ile hedeflediği, Makarios'u iktidardan indirmek ve Ege krizinin Kıbrıs'a sıçrama ihtimali nedeniyle güç dengesini kendi lehine çevirmektir. Ancak Yunanistan, bunu yaparken kendini darbeden soyutlayarak 15 Temmuz'u *Kıbrıs'ın iç meselesi* olarak lanse etmek istemiştir. Bunun için Kıbrıs'ta 15 Temmuz'la birlikte kurulan "*Ulusal Kurtuluş Hükûmeti*"ni yeni düzenin kurumu olarak göstermek istemiştir.

Ioannides ve Yunan cuntası, darbeye destek vermesi ve istenilen sonuca ulaşılamaması sebebiyle *başarısızlığın* bedelini ödemek zorunda kalmışlardır. Darbeyle ilgili ilk planının 13 Temmuz'da Rumlarca yapıldığını ve bir oldubittiye ile yardım ettiğini belirten Ioannides, 15 Temmuz darbesiyle Kıbrıs'ın komünistlerin eline geçmesini önlediği için *kahraman* olarak ilan edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yunan cuntasının yönettiği darbeyle birlikte Ada'daki solcu gruplar Makarios yönetimi altında *bağımsızlığın devamını* isterken, sağcı gruplarsa *Makarios'suz Enosis*'i arzulamakta olduklarını göstermişlerdir.

ABD'ye göre Yunanistan'ın tasarladığı darbe başarısız olursa, bu Yunanistan açısından bir felaket olacaktır. Bu yüzden ABD için en iyi seçenek Klerides hükûmetinin kurulmasıdır. Bu, Makarios'tan *kurtulma* ve Sampson'dan *vazgeçme* anlamına gelmektedir. Sampson-Ioannides ikilisinden uzun vadeli istikrar sağlayamayacağına inanan ABD'nin, *oyun kurucu* olarak kimin başkan olacağını belirleme pozisyonunda bulunmak istediği görülmektedir. ABD'ye göre iki olasılık mevcuttur. Biri *çifte Enosis*'in gerçekleşmesi, diğeri ise Klerides'in başkan olmasıdır. Bu sebeple ABD, Kıbrıs'ta durum netleşene kadar Klerides'i *Kıbrıs Cumhurbaşkanı Vekili* olarak kabul etmiş, ancak tanımayı erteleyerek resmî çağrıda bulunmamıştır.

Sonuç olarak Kıbrıs Türk halkı ve Türkiye'nin hayati çıkarlarını tehdit eden 15 Temmuz darbesi ve yaşanan süreç, Ada'da 5 gün sürmüş ve Türk tarafını 1960 müktesebatına uygun bir şekilde askerî müdahalede bulunmaya sevk etmiştir. Garanti Antlaşması'nda yer alan müdahale hakkını kullanan Türklerin temel amacı, Ada'daki soydaşlarının güvenliğini sağlamak, darbeyle iktidarı ele geçiren yeni yönetimin gücünü kırmak, 1960 düzenini reforme ederek devamlılığını sağlamak ve Ada üzerinde bozulan dengeleri yeniden tesis etmektir. Buna göre Türklerin 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtını gerçekleştirerek amaçlarına ulaştığı değerlendirilmekte, diğer aktörlerinse oluşan dengeden memnun olmayarak yeni denge kurma arayışında olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Kıbrıs'ta Barış Harekâtından sonra meseleye taraf olan aktörlerin uzlaşamadığı görülmektedir.

Declarations / Beyanlar

Author Contributions / Yazar Katkısı

The author is solely responsible for the conception and design of the study, the collection and analysis of the sources, the interpretation of the findings, and the preparation of the manuscript.

Çalışmanın tasarımı, kaynakların toplanması ve analizi, bulguların yorumlanması ve metnin hazırlanması tek yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Funding / Finansman

The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Conflict of Interest / Çıkar Çatışması

The author declares that there is no conflict of interest.

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Ethics Committee Approval / Etik Kurul Onayı

This study is based on historical documents, published sources, and the author's personal photographs. It does not involve human participants, personal data, surveys, interviews, or experimental procedures; therefore, ethics committee approval was not required.

Bu çalışma tarihî belgeler, yayımlanmış kaynaklar ve yazara ait kişisel fotoğraflara dayanmaktadır. İnsan katılımcı, kişisel veri, anket, görüşme veya deneysel uygulama içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Research and Publication Ethics / Araştırma ve Yayın Etiği

The author declares that the study was conducted in accordance with the principles of scientific research and publication ethics and that all sources used in the study have been appropriately cited.

Yazar, çalışmanın bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hazırlandığını ve yararlanılan bütün kaynakların usulüne uygun biçimde gösterildiğini beyan eder.

Declaration on the Use of Generative Artificial Intelligence / Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

The author declares that no generative artificial intelligence tools were used in the research, analysis, interpretation, or writing of this article.

Yazar, bu makalenin araştırılması, analizi, yorumlanması veya yazılması sürecinde üretken yapay zekâ araçlarının kullanılmadığını beyan eder.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

United States Department of State. *Foreign Relations of the United States, 1969–1976*. Vol. 30, *Greece; Cyprus; Turkey, 1973–1976*. Washington, DC: Government Printing Office, 2007. Documents 75–108.

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi. *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*. Gizli Oturum, 3. Birleşim, 1. ve 4. Oturum, 20 Temmuz 1974, Toplantı 13, c. 13/1, 15–54.

Kitap ve Makaleler

Adams, Thomas W. *AKEL: The Communist Party of Cyprus*. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1971.

Armaoğlu, Fahir. "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu, 1958–1959." *Belleten* 60, no. 229 (Aralık 1996): 745–782. https://doi.org/10.37879/belleten.1996.745.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1980)*. Ankara: İş Bankası Yayınları, 1986.

Asmussen, Jan. *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict during the 1974 Crisis*. London: I.B. Tauris, 2008.

Attalides, Michael A. *Cyprus: Nationalism and International Politics*. Edinburgh: Q Press, 1979.

Barutçu, Ecmel. *Hariciye Koridoru*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 1999.

Constandinos, Andreas. *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?* Bloomington, IN: AuthorHouse, 2009.

Eroğlu, Hamza. *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1975.

Heraclides, Alexis. *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike: Türkiye Türk–Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*. Çeviren Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Kissinger, Henry. *Years of Renewal: The Concluding Volume of His Memoirs*. New York: Touchstone, 2000.

Mallinson, William. *Britain and Cyprus: Key Themes and Documents since World War II*. New York: I.B. Tauris, 2011.

O'Malley, Brendan, and Ian Craig. *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*. New York: I.B. Tauris, 1999.

Papasotiriou, Charalambos. "Regional and International Conditions for a Viable Solution to the Cyprus Problem." *The Cyprus Review* 10, no. 1 (1998): 11–18.

Tamçelik, Soyalp. "Kıbrıs Meselesinde Metodolojik Sorunlar ve Çözüm Önerileri." *Journal of World of Turks* 2, no. 2 (2010): 101–135.

Tamçelik, Soyalp. *Kıbrıs'ta Sessiz ve Gizli Savaş: Arşiv Belgelerine Göre Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) ve Gizli Tarihi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2024.

Theophanous, Andreas. "Cyprus, the European Union and the Search for a New Constitution." *Journal of Southern Europe and the Balkans* 2, no. 2 (2000): 213–233. https://doi.org/10.1080/713683342.

Theophanous, Andreas. "The Cyprus Problem and Its Implications for Stability and Security in the Eastern Mediterranean." In *Greek–Turkish Relations in the Era of Globalization*, edited by Dimitris Keridis and Dimitrios Triantaphyllou, 180–207. Dulles, VA: Brassey's, 2001.

Triantaphyllou, Dimitrios. "Further Turmoil Ahead?" In *Greek–Turkish Relations in the Era of Globalization*, edited by Dimitris Keridis and Dimitrios Triantaphyllou, 56–79. Dulles, VA: Brassey's, 2001.

Wiener, Sharon Anderholm. "Turkish Foreign Policy Decision-Making on the Cyprus Issue: A Comparative Analysis of Three Crises." PhD diss., Duke University, 1980.

Çevrim İçi Kaynaklar

Kipriako Praktoreio Eidiseon (KYNE/CNA). "İ Kipros Tima ti Mnimi oson martirisan kata to Prodotiko Praksikopima tis Hountas tis 15is İouliou 1974." Erişim 15 Temmuz 2022. https://cna.org.cy/tr/article/3569629/k%C4%B1br%C4%B1s-15-temmuz-1974-hain-cunta-darbesi-s%C4%B1ras%C4%B1nda-%C5%9Fehit-d%C3%BC%C5%9Fenleri-an%C4%B1yor.